

ANTONII MEDI
RAGVSINI

IN
LIBRVM DVODECIMVM
METAPHYSICAE
ARISTOTELIS

Expositio.

CVM PRIVILEGIO.

QVAM ADMIRABILE

DOMINE, DOMINVS NOSTER.

EST NOMEN TVM.

No 194.

VENETIIS,
Apud Franciscum Barilettum. 1598.

Superiorum Permissu.

PERILLVSTRI
COLLEGIO ROMANO
SOCIETATIS IESV.
ANTONIUS MEDO,
QUI ET CALLOS. S. P. D.

ICET hoc opusculum, quaecunq; sit, eos, qui in philosophia Aristotelis obtinent principatum sua natura expetere videatur; quoniam tamen eam expectationem, quam hominum fama de sanctimonia vitae, & exquisita doctrina nuper exorientis, & tam longè lateq; diffusæ Societatis vestræ in animo meo concitarat, aduentus in hanc urbem eximij Christi athletæ bonæ memoriæ, Philippi de Philippis; egregij verbi Dei præconis Ludouici Mansonij, & nunc temporis elegantis sanè, & fructuosi concionatoris Lælij Prolomæi Senensis longè superauit. Itcircò vestro perillustri Collegio Romano dedicandum existimaui. Tum quia nos etiam in iisdem studijs, in quibus vos versamur, & iisdem moribus, quibus vos, oblectamur; non quidem propriè, sed quatenus vtrique nostrum

communem utilitatem spectamus. Tum ut quam sim so-
cietatis vestre studiosis aliquo modo pre me ferrem. Tum
potissimum, quia hunc Duodecimum Aristotelis Meta-
physicæ Librum per me ad mentem philosophi expoli-
tum arbitror, non ex aliorum expositionibus descriptum.
Tum quia puriorem, & faciliorem viam philosophandi in
schola Aristotelis pollicetur, quam communiter philoso-
phantur. Tum denique qui communem rationem phi-
losophandi non immerito redarguit. Quæ quidem omnia
quoniam de summis rebus sunt, & quodammodo solitarij
hominis speculationes; ideo iudicio, censura, & patroci-
nio tam illustri eruditissimorum patrum Collegij quam
maxima veneratione summittenda putavi, præsertim ve-
rò certissimo examini Sanctæ Romanæ Ecclesiæ subijcien-
da, cuius nunc temporis dignissimum visibile caput est
Summus Romanus Pontifex Clemens Octavus. Rogo
igitur vos, ut opusculum hoc libenti animo, hilariq; fron-
te aspiciatis, vestramque in clientelam recipiatis: atque
hoc animi mei studium in vos atque bonique consulentes
proberis. Ita enim fore confido, ut & mei partus ingenij
titamen sit maximum adeptus, & ego vigilias meas in dies
ad maiora quoque conuertam.

redarguit - probet

Handwritten marginalia on the left side of the page, including the word "universum" and other illegible characters.

ANTONII MEDI
PRAEFATIO
IN LIBRUM DVO DECIMUM
METAPHYSICÆ ARISTOTELIS.

Quoniam diuersa sunt quorum cognitionem
quaerimus. & quia diuersa est natura animi
nostri, diuersa nostri corporis, quibus cog-
nitio fit: idè diuersi modi cognoscendi, & di-
uerse scientiae sunt. Quarum scientiarum di-
stinctione, & in sua genera diuisione sicut &
multis alijs de causis, philosophia Aristoteles
antiquorum philosophias longe antecellit: ita est inter omnes scien-
tias ab ipsomet Aristotele in sua subiecta distributa talis, ac tanta
huius cognitionis est praestantia, ut eam & sapientiam, & pri-
mam philosophiam, & Metaphysicam, & Theologiam appellet.
In proemio verò vel à solo sapientissimo Deo, vel certe ab eo
quam perfectissime haberi confirmet. Eos vero, qui in ipsa dignè
versantur iisdem nominibus & sapientes, & primos philosophos,
& Metaphysicos vocando, exornat. Eos in Octauo Heccorum
rationabile esse (inquit) existimare ab ipsa Diuinitate & dile-
ctos, & benemeritos esse habendos. Quod si vel minimarum
rerum, quae nihil nostrae intersunt cognitiones, magno perè delecta-
mur, quanto maiore voluptate ex cognitione summorum, &

Summa

P R Æ F A T I O .

summae rationis rerum summo modo (quo in hac fragili, caducaq;
uita fas est) persundemur? Si felix habetur, qui hac terrena po-
tuit cognoscere; quanto felicior habendus, qui animo à terrenis auul-
sus, & abstractus caelestia, mentes separatas, ipsum summum Deum
(quantum homo lumine solo naturali potest) speculabitur? Verum
quoniam de ente, quid, & quomodo esset, confusae inuicem, & va-
ria antiquorum fuerunt opiniones; ideo in precedentibus unde-
cim libris ferè totis vel disputat, vel ad suam rem quadam decla-
rat, & decernit. Quae quidem omnia dicere possumus esse de ratio-
ne Metaphysicorum quæstionum, & omnia quodammodo vitam
communire, & aditum patefacere ad hunc Duodecimum, in quo suo
agit ordine de tota Metaphysica. In quo quidem Duodecimo pro
ingenij nostri tenuitate non solum enititur, ut mentem Aristote-
lis exponamus; sed ut terminis philosophandi, quibus ipse usus
est, & nos utamur ex ipsius mente, tanquam proprijs, & ad suffi-
cientiam positus ab ipso ipsius philosophiae parente in hoc genere phi-
losophandi. Tribus de causis opinor forsan futurum non inutile
opus) Primo quia causae, ob quas tot, & tam varia, & inter se di-
uerse sunt opiniones in modo philosophandi de mente Aristotelis ex-
ponuntur, & patefient. Licet verò pudeat me hominem in hoc an-
gulo præcul à scholis, & tot doctissimorum virorum congressibus
constitutum, ab illis dissentire, ipsa tamen veritas maxime amica
et in multis illis non assentiar, me cogit. Neminem enim esse arbi-
tror, qui pura philosophia Aristotelis philosophiam tractet. Sicut
itaq; eorum, qui Aristotelem præcesserunt, de ente varia opiniones
fuerunt; ita varias & eorum videmus, qui sunt ipsum consecu-
ti; quamvis ñ omnes profiteantur se de philosophi mente philoso-
phari. Hac, ut dicimus, ita sese habere, argumento nobis est, non
modo tanta opinionum varietas, Verumetiam quia quo quisque
eorum magis enititur, ut pressius philosophetur; eo magis, ne in sco-
pulos impingat, ut excogitet noua dogmata, & novos, & peregr-
inos terminos compellitur, ut opinionem suam fulciat: quibus phi-
ne ter.

tenent

tenent

quod quid erat esse

P R A E F A T I O .

ne terminis nunquam usum fuisse Aristotelem res ipsa declarat.
 Quotus enim quisq; eorum est, qui termino quod quid erat esse pro-
 prio philosophiae Aristotelis usquam meminit, aut sciscitatus? Dein-
 de quia quomodo sese habeant caelestia, & mentes, separatae ad men-
 tem tanti philosophi quam breuissimè perstringemus. Hac enim
 nonnulli philosophi sensam verborum Aristotelis parum intelligen-
 tes confundunt, & auream hanc philosophiam quasi impiam red-
 dunt, paruis faciunt, & deprauant. Praeterea quia ex Metaphysicis
 de caelo principijs omnes apparentes motuum inaequalitates erran-
 tium stellarum in orbibus concentricis aequaliter in se motus demon-
 stramus contineri. Dogma adhuc desideratum. Postremò quia in
 hoc tractatu quamuis omnibus Aristotelis expositoribus Aristo-
 teles pie de prima vniuersi causa Deo loqui videtur; ego tamen
 magis pie, & ad religionem Christianam proximè accessisse demon-
 strabo. Etenim cum omnes Aristotelis expositores (quos quidem le-
 gerim) praeter eruditissimum Picum existimant Aristotelem docuis-
 se omnium conditorem Deum esse primi mobilis motorem; ego in
 hac nostra expositione distincta serie orbium caelestium, & distin-
 cta serie substantiarum separatarum dictos orbis mouentium ex
 mente ipsius Aristotelis probabo summum & optimum Deum nul-
 lius orbis esse motorem; sed esse super omnia genera substantiarum
 tum sensibilem, tum separatarum, ex quibus constat vniuersum.
 Quem ad differentiam eorum, quae in vniuerso bonum, & optimum
 dicuntur, appellat ipsum bonum, & ipsum vniuersum optimum, ad
 quem & totius vniuersi omnia sunt ordinata, & à quo bona om-
 nia diffunduntur. Et cui si quae fortè in hoc meo opusculo studiosis
 philosophiae non inutilia inierunt, quam maximam possum animi mei
 veneratione, & demissione accepta refero.

P. C.

COPIA DELL'EGGELLENTISS. SIGNORI
Capi dell'Illustriss. Consiglio di X. infra scritti,

Hauuta fede dalli Signori Reformatori del Studio di Padoua per
relatione della nostra cida deputati, cioè del Reuerendo Padre
Inquisitore, del circospecto Secretario del Senato Zuane Ma-
rauegia, & di D. Baldo Antonio Penna, Lector publico, che
nel Libro intitolato *Antonij Medij Callosij Ragusini in Li-
brum XII. Metaphysicæ Aristotelis Expositio*, non v'è cosa
contra le leggi, & è degno di Stampar, concedono licentia, & che
possa esser stampato in questa Città.

Dat. die 7. Aprilis. 1598.

D. Giacomo Moresini

D. Leonardo Mocenigo

D. Zuane Corner

} Capi dell'Illustriss. Consiglio di X.

Illustriss. Conf. X. Secretarius

Leonardus Ottobonus

1598. a 21. d. April.

Registrata nell'Officio contra la Biastema.

Gieronimo Franceschi Secretarjso.

ARISTOTELIS
STAGIRITAE
METAPHYSICORVM
LIBER DVODECIMVS.

CAPVT PRIMVM.

1069 a 12
1076 a 4

Peculatio nobis de substantia est, siquidem substantiarum principia, & causas queruntur. et enim siue totum aliquid vniuersum est, substantia prima pars est: siue ex consequenti, hoc quoque modo primum est substantia: deinde quale, postea quantum. At simul (vt ita dicam) nec entia sunt ista simpliciter, verum qualitates, & motus: quemadmodum non album, & non rectum. dicimus enim haec quoque esse, velut est nomen album. Praterea ceterorum nullum separabile est. At hoc idem re ipsa testantur antiquiores: quippe qui principia, elementa, & causas substantia querebant. Recentiores vero vniuersalia magis ponunt esse substantias: genera namque vniuersalia sunt, quia asserunt magis principia, atque substantias esse, propterea quod logicè querunt. antiquiores vero singularia, vt ignem, & aquam, non autem corpus commune.

EXPOSITIO.

Voniam scientiarum quedam speculatiuæ, quedam vero practica appellatur, hæc quia rerum artificialium sunt cognitiones, quas mens nostra factas, vel faciendas nostra effectuione cognoscit: illa quia res naturales

sunt, quas dum cognoscimus admirantes (speculamur, & speculantes admiramur, ideo speculatiuas esse dicimus. Philosophus suo ordine vniuersam metaphysicam tractaturus, quam in præfatione huius expositionis diximus ab eodem & sapientiam, & primam philosophiam fuisse appellatã ita exorsus est Speculatio nobis de substantia est. Neque ac si dixisset hanc cognitionem esse habitum speculatiuum, cuius cognitionis præstantiam ipsamet eius nomina præferunt. Nam quid sapientia, vel sapiens sit in toto suo proœmio docet, & verè summis laudibus exornat, vbi etiam de habitu speculatiuo agit. Dicitur prima philosophia, quia est de primo ente, & de primis entibus: Vocatur Metaphysica, quia est supra physicam cognitionem. cum physica de rebus agat, quæ cum motu sunt: metaphysica verò de ijs, quæ supra motum, & de causis motuum. Dicitur tandem Theologia, quia præter cetera de quibus humano more speculatur, etiam de Deo Optimo Maximo quatenus philosopho in puris naturalibus fas est. considerat. Quæ quidem cum sit præstantissima pars metaphysicæ cognitionis, meritò ab illa denominatur. Quod ait. De substantia, Hæc substantia vniuersali ratione dicta: & non est magis de vniuersali ratione substantiæ, quàm de quolibet ratione singularium substantiarum: id quod in primi Posteriorum Capite vigesimo videre est. Itaque hæc

sub-

substantia
de toto
metaph. m. 10

substantia significat & omnem substantiam vniuersali
 ratione dictam, & vnquamq; singularem substantiam,
 quatenus quod quid erat esse, & vnumquodq; sunt idem

secundum substantiam, vt patet Libro Septimo, præter-
 tim verò Capite sexto. Licet verò hæc substantia sit vni-
 uersali ratione dicta, non est tamen ens transcendens.

Quoniam in philosophia Aristotelis ea quæ vniuersali-
 ter dicuntur, non sunt: ideò & entia, quæ transcenden-
 tia appellantur, non sunt. & consequenter non possunt
 entia uocari. De ratione huius metaphysicæ cogitatio-
 nis neque subiectum (proprie loquendo) neq; demon-
 stratio est, sicut in cæteris scientijs. Quoniam subiectum
 dicitur, & refertur ad suas passiones: demonstratio ve-
 rò fit de inhærentia passionum in suo subiecto per digni-
 tates. Metaphysica quia non est de passionibus, sed de
 substantijs, & earum principijs, quæ etiam substantiæ
 sunt: ideò de eius ratione nec est subiectum, nec demon-
 stratio. Quæ quidem in eius ratione ob aliquam imper-
 fectionem non desunt, sed ratione præstantiæ, & emi-
 nentiæ primarum causarum; & ratione certioris habi-
 tus principiorum, quam sit cognitio conclusionum. At-
 que ideò Aristoteles hic non meminit subiecti, sed ait.
 Speculatio nobis de substantia est. Quare non absre ali-
 quis posset dubitare. Qualis habitus cognitionis sit præ-
 sens speculatio? Dictum est non esse demonstratiuum;
 hoc est, qui de extremis fit per medium; manifestum au-
 tem est non esse inductionem, præter hos duos modos
 cognitionis quis tertius? An præter hos duos datur &
 tertius, qui est habitus principiorum, cuius actus est ipse
 intellectus? Est autem vtriusq; illorum duorum modo-
 rum cognitionis, & perfectissima, & maximè præcipua,
 & simpliciter prima pars. In alia cognitione sunt prin-

*ens
transcendens*

4
 cipia conclusionum; in alia verò habitus principiorum.
 Verum quoniam præsens speculatio est prima philoso-
 phia, congruè sequitur primam esse primorum, & habi-
 tum eorum esse intellectum; sicut iam dictum est. Si
 verò primæ philosophiæ habitus esset in se intellectus,
 sequeretur non prius in sensu, quàm in intellectu rem ef-
 se cognitam, quod est absurdum. An quoniam priora
 duobus modis sunt, & simpliciter, & quoad nos, habi-
 tus inductiuus, & habitus, qui per medium extrema co-
 gnoscit, per quos cæteræ omnes, vt plurimum, scientiæ
 fiunt; sunt priores quoad nos, quatenus sensui propin-
 quiores: habitus verò principiorum est prior simplici-
 ter, quia naturæ intellectiuæ propinquior: ideo Me-
 taphysicæ; id est, primæ philosophiæ, habitus est & pri-
 morum, & primus: Si verò metaphysica speculatio est
 primorum, sequitur vnanquamque scientiam quatenus
 habet aliqua prima à metaphysico esse considerandam;
 An quoniam principia in scientijs vsq; ad quendam ter-
 minum rationis considerantur, & ponuntur: in hoc verò
 duodecimo libro cognitio uniuersali ratione omnium
 primorum ordinatur, eam rectè speculationem de sub-
 stantia vocat? Præsentem speculationem de substan-
 tia esse in pluribus locis metaphysicalium quæstionum
 legitur, dum ens absolutè & ens, vt est ens, ipsam substan-
 tiam appellat. Id hoc Capite re, & ratione probat. Re,
 cum ait. Substantiarum principia, & causæ quærentur.
 Quod idem est ac si diceret. Cum in hoc toto duode-
 cimo libro, in quo suo ordine vniuersam Metaphysicam
 tractat, causæ, & principia substantiarum inquirantur:
 quæ quidem principia, & causæ, quia etiã ipsæ sunt sub-
 stantiæ; ideo præsens speculatio de substantia optimè
 dicitur. Ratione, & modo nostræ cognitionis, tum ra-
 tione

tione indistorum cognitorum, cum ratione distincto-
 rum, in ratione huiusvtriusque cognitionis eadem sub-
 stantia est primum. Quod autem est primum in ordine
 rerum, id est principium, causa, & substantia ceterorum
 quorum est primum. Quoniam verò hæc prima philo-
 sophia est habitus cognitionis primorum; ideò de sub-
 stantia est præsens speculatio. Hæc indistincta, vel tota-
 lia sunt ipsa singularia, quæ sunt hoc aliquid, quorum
 vnumquodq; vt quoddam vniuersum est, quod in proce-
 mio Physicorum à philosopho vniuersale nobis notius
 appellatur. Ideò quoddam vniuersale dicitur, quia con-
 stat ex diuersis partibus, ex quibus est quid vnum totum.
 Nobis notius, quoniam in ratione cognitionis sensui
 propinquius est. In rebus hoc modo consideratis sub-
 stantia prima pars est, quatenus in hoc sunt quædã sem-
 per eodem modo se habentia, quæ est ipsa et substan-
 tia, quædam verò non, quæ sunt accidentia, ideò ait. Ete-
 nim siue totum aliquid vniuersum est, substantia prima
 pars est. In ratione item cognitionis distinctorum sub-
 stantia est primum, deinde alia, quæ sunt in prædicame-
 tis, ob hanc causam ait. Siue ex consequenti; hoc est, ex
 consecutione ordinis eorum, quæ sunt in prædicamentis
 posita: hoc quoque modo primum est substantia, dein-
 de quale, postea quantum. Ex quibus patet substantiam
 primum esse, ergo de primo primi philosophi specula-
 tio. Præterea quoniam sola substantia est ens, simplici-
 ter loquendo, ideò de ceteris accidentibus ait. At si-
 mul (vt ita dicam) nec entia sunt ista simpliciter, sed qua-
 litates, & motus, quod est quid entis. Quæ planè acci-
 dentia quamuis dicantur esse, simpliciter tamen loquen-
 do, non sunt, sed eodem modo dicuntur esse, quò priua-
 tiones. Quemadmodum non album, & non rectum di-
 cuntur.

cuntur esse, & non sunt simpliciter. Ideò subiungit, Præterea ceterorum: id est, accidentium nullum est separabile, sed sola substantia est separabilis, & ideò primum. Quapropter primi philosophi de substantia speculatio est: Idem autoritate aliorum philosophorum probat, dicens. At hoc idem re ipsa testantur antiquiores. Philosophos intelligit principia, elementa, & causas substantiæ indagantes. Quæ cum sint priora substantiæ, & ipsa sint substantiæ necesse est. Ob hanc causam etiam præsens speculatio dicitur de substantia. Iam refert discrimen, quod erat inter eosdem philosophos de substantia. Quoniam, inquit, antiquiores putauerunt ipsa singularia magis esse substantias; recentiores verò quorum præcipui fuerunt Socrates, & Plato; qui arbitrabantur vniuersalia magis esse substantias, quam minus vniuersalia, & per consequens quam ipsa singularia, Cur? quia Logicè, inquit, quærebant, hoc est, ratiocinatiuè. Nam in Logica vniuersalia sine alijs possunt existere: non autè contra minus vniuersalia & indiuidua sine vniuersalioribus. Quia verò quod existere per se potest est substantia: ideò vniuersalia magis putabant substantias, quam ipsa singularia. Verum quoniam huiusmodi indagatores magis operam dederunt, ut indagarent, quomodo ea, quæ sunt, dicerentur, quam quomodo ipsa se haberent, & essent; ideò satis argutè à nostro philosopho notatur Libri septimi Capite quarto his verbis. Oportet considerare quomodo de vnoquòq; dicere decet. Mox subiungit. Non tamè magis, quam quomodo se habeat. Et si verò in Logica vniuersalia sunt substantiæ: in physica, & metaphysica tamè ea, quæ vniuersaliter dicimus, non sunt, sed singularia sunt. Quæ verò vniuersaliter dicimus rationes singulorum sunt. Quod in tota philosophia

phia Aristotelis est videre, præsertim verò Libri septimi Capite decimotertio, & decimoquarto, & huius Libri Capite vj. Quod dixit, Logicè querunt, est perinde ac si dixisset, eos physicam, & metaphysicam Logicè tractare, vt tractat Porphyrius in tractatu predicabiliũ, in quo inuicem confunduntur Physica, Metaphysica, & Logica, ita vt ipsemet author ingenuè fateatur se ignorare quid sit de quo tractet: hoc est, quid sit de quo ipse termini supponit, & quid sit id, quod significant. Qui sanè omnes in philosophia Aristotelis alter ab altero clarè distinguuntur. Etenim Logica de rationibus rerum agit vniuersali modo: physica, & metaphysica de ipsis rebus vniuersali ratione, quæ vniuersalis ratio tametsi sit efficacior, quàm singularis: ea tamen quæ vniuersaliter dicimus non sunt. Insuper hoc loco notatur quicunq; in philosophia Aristotelis cum de rebus philosophantur, tum abstractis verbis vruntur, cuiusmodi sunt, Substantialitas, essentia, & essentialitas, quidditas, formalitas, materialitas, corporeitas, albeitas, & alijs eiusdem generis. Atque eò magis notantur, quò magis termini sunt transcendentis opinionis recentiorum philosophorum in Primi Libri Capite sexto tractat. Quas postquam improprie philosophantes refellisset, ait. Antiquiores verò singularia vt ignem, & terram putabant esse substantias, & non vniuersalia. Cum dixit, Et non corpus commune, idem significat, ac si dixisset. Et non ipsum vniuersale. Horum antiquorum opiniones referuntur à philosopho Primi Libri Metaphysicæ Capite tertio, quarto, & quinto.

Logicæ

non sunt

uniuersalis ratio

CAP. V T. I.

Erum substantia tres sunt, una sensibilis, cuius
 quadam sempiterna, quadam corruptibilis, qua
 omnes concedunt, veluti planta, & animalia.
 Sempiterna vero, cuius elementa siue unum, si-
 ue multa sunt accipere necesse est. Alia immobilis, quam aliqui
 separabilem aiunt esse, quidam in duo diuidentes, quidam in una
 ponentes naturam tam species, quam mathematica, quidam ex
 his mathematica solum. Illa itaque philosophiae naturalis, cum
 motu nanque sunt: ista autem alterius est, si nullum eis commu-
 ne principium est. Sensibilis vero substantia mutabilis est. Si
 itaque ex oppositis, aut medijs mutatio sit, oppositis vero non om-
 nibus (album non ex voce, verum ex contrario) necesse est ali-
 quid subesse, quod in contrarietatem mutetur: non enim contra-
 ria transmutantur. Praeterea hoc quidem permanet, contrarium
 vero non permanet; est igitur aliquid tertium praeter contraria
 ipsa materia. Si itaque transmutationes sunt quatuor, aut se-
 cundum ipsum quid aut quale, aut quantum, aut ubi: ac gene-
 ratio simplex, & corruptio, quae secundum quod quid sit: aug-
 mentatio, & diminutio, quae secundum quantum; alteratio, quae
 secundum passionem, latio vero quae secundum locum, profecto
 in contrarietates in unoquoque mutationes sunt: necesse est igi-
 tur mutari materiam, quae ambo possit. Cum autem duplex sit
 ens, omne mutatur ex potentia ente in actu ens, ut ex potentia
 albo in actu album: eodem autem modo & de augmentatione,
 & diminutione. Quare non solum per accidens ex non ente fieri
 contingit, sed etiam ex ente omnia fiunt, verum potentia quidem
 ente, actu vero ex non ente. Et hoc est Anaxagora unum: me-
 lius namq; quam cuncta simul, & quam mistura Empedoclis, ac
 Anaximandri, & ut Democritus quoq; ait, simul omnia po-
 tentia erant, actu vero minime: quare materiam tetigerunt.

Cuncta

Cuncta vero quaecumq; mutantur materiam habent, sed diuersam. Nā & ipsorum sempiternorum quaecumq; non sunt generabilia, sed latione mobilia: at tamen nō generabilem, sed unde quō. Dubitare uerō quispiam possit ex quo non ente generatio fiat: tripliciter enim non ens dicitur. Si igitur quippiam est potentia, ueruntamen non ex quocumque, sed cum alterum ex altero. Nec id sufficit, quod simul omnes res erant, quia differunt materia. Cur enim infinita facta fuissent, & non unum cum intellectu unus sit? Quare si materia una illud actu factum fuisset, cuius materia potentia erat. Tres itaque caussa, & tria principia: duo quidem ipsa contrarietas, cuius hoc quidem ratio & species, hoc uerō priuatio, tertium uerō materia.

E X P O S I T I O.

IN superiori Capite dictum fuit substantiam esse id, de quo metaphysicus speculatur, & hanc substantiam significare vnāquamque substantiam singularem immediatē, & in uniuersum omnem substantiam. Hoc uerō Capite singulariore ratione diuersorum principiorum substantijs consideratis, modō duas, modo tres asserit esse substantias, de quibus est praesens speculatio. Quarum quidem substantiarum vnaquaeq; immediatē significat omnia sua singularia, & uniuersali ratione omnem talem substantiam, quatenus quod quid erat esse, & vnūquodque secundum substantiam idem sunt. Quare hoc eodem sensu ait. Verum substantiae tres sunt; id est, generabilis, & corruptibilis, & caelum & substantia separata. Quarum quia substantia generabilis, & corruptibilis, & caelum conueniunt in specie sensibili. (Nam utraq; illarum sensu percipitur) ideo dixit. Quarum, id est, trium substantiarum, vna: hoc est, vna pars est sensibilis, Cuius substantiae sensibilis, ait, quaedam, hoc est, substantia quaedam est

sempiterna; quod est cœlum; & quædam corruptibilis, sicut sunt plantæ, & animalia. Quam corruptibilem, ait, omnes philosophi concedunt, hoc est, philosophis omnibus est nota. De cœlesti verò, quæ vsque ad eius tempora, & quo ad naturam, & quo ad motum non erat multum cognita, ait. Sempiterna verò, cuius elementa siue vnum, siue multa sint accipere necesse est; id est, inquirere. Verùm quoniam elementū multis modis accipitur, vt Libri quinti Capite tertio; hoc loco elementa cœli sunt non tantū orbes, sed etiam animæ orbium, substantiæ separate orbium motrices, actus, & potentia, forma, & materia. Quod autē ait, siue vnum elementum in celo sit, siue multa; idem est, ac si diceret. Siue simplex substantia, siue composita ex his, quæ iam recensuimus, sit ipsum cœlum. Quoniam verò dixerat, vnā partem harum trium substantiarum esse sensibilem, id est, sensu perceptibilem, mobilem; ideo subiungit. Alia immobilis; id est, alia pars harum trium substantiarum est immobilis. Quam quidem immobilem substantiam ait à quibusdam philosophis vocatam separabilem; id est, per se subsistentem, vt ab Anaxagora. Quia verò quidam philosophi, vt Platonici, & Pythagorici hoc principium aiebant esse, species; id est, Ideas, & mathematica; ideo ait. Aliqui eorum hoc immobile principium in duo diuidebant, quorum alterum erant Ideas, alterum verò mathematica. Nonnulli verò opinabantur ideas, & mathematica vnus nature, & ideo vnum principium. Postremo ait quosdam philosophorum solum mathematica posuisse principium naturalium. De quorum modis philosophandi licet pluribus locis meminerit philosophus, in primo tamen Metaphysicorum suo ordine tractat. Porro sequitur dicens. Illæ, id est, illæ duæ substantiæ, quæ sunt cœlum, & generabilia, & corruptibilia, naturalis contemplationis

tionis sunt; quoniam cum motu sunt. Et paulò post ait. Illa autem; hoc est, tertia substantia, alterius est, hoc est alterius considerationis. Et adducit rationem. Si nullum commune principium eis est. Idèd dixit. Si nullum commune principium eis est; quia in vna consideratione non habent commune principium corporea, & incorporea; alia verò consideratione habent. Quoniam & corporea, & incorporea, & alia omnia, quæ sunt in amplexu huius vniuersi à communi principio rerum omnium conditore Deo & immediate, & mediantibus secundis causis dependent; vt infra in decimo Capite patebit. Quoniam verò in exordio huius libri dixerat, metaphysicum inquirere causas, principia, & elementa substantiarum; idèd primo loco substantiam sensibilem considerandam proponit, ex cuius mutationibus eius materiam, formam, priuationem, mouentem, & finalem causas esse substantiæ sensibilis demonstrat, inquiring. Sensibilis substantia mutabilis est. Sensibilem substantiam appellat omnem substantiam, quæ aliquo sensu, vel sensibus percipitur. Dicit autem omnem huiusmodi substantiam esse mutabilem, & omnem mutationem ex oppositis, aut medijs esse: id est, ex esse, ad non esse; vel ex non esse ad esse; vel ex esse ad esse. In transmutatione, quæ fit ex oppositis excludens quamplurimas oppositiones, ait, ex omnibus oppositis non fieri transmutationem sicut albū ex voce. Et subiungit. Verūm ex contrario; id est ex priuatione. Quod est quodammodo ex vniuoco: sicut edificatum ex inēdificato, & album ex non albo; quæ cōtrarietates proprio nomine carent; de quibus in primi physicorum Capite quinto, & in decimi Capite septimo, & in septimi Libri Capite septimo, vbit ait. Etenim contrariorum quodammodo eadem species est: priuationis nanque substantia opposita substantia: vt fa-

nitas ægritudinis; sanitatis absentia ostenditur ægritudo.
 Quia verò generatio est mutatio ex non esse ad esse; esse,
 est nominatum; non esse, id est, priuatio cum sit cōtraria,
 & opposita habitui, species ab ipsius habitus priuatione
 denominatur: vt album, & non album. Quibus positis ma-
 teriam, & subiectum principium esse eorum, quæ mutan-
 tur hac ratione probat. Si itaque, inquit, ex oppositis, aut
 medijs mutatio sit: aliquid subesse necesse est, quod in
 contrarietates mutetur. Quibus verbis intelligit omnem
 mutationem alicuius terminati, vel interminati esse muta-
 tionem, hocq; aliquid, quod mutatur materiam, & subie-
 ctum esse talis mutationis. Iccirco subiungit, Non enim
 contraria transmutantur. Sed dicendum est id transmuta-
 ri, in quo contraria insunt. Itaq; ex contrariis in contrariū
 id transmutatur, quod est sub contrarijs. Hoc idem alia
 ratione probat, inquiens. Hoc quidem permanet, Hoc;
 id est, forma permanet; contrarium verò non permanet;
 id est, priuatio non permanet. Ex quibus constat tum ra-
 tione forme necesse esse alicuius subiecti esse formam; tum
 ratione priuationis, alicuius priuationem esse subiecti ne-
 cesse est. Quare infert conclusionem dicens. Est igitur ali-
 quid tertium præter contraria, quod tertium ait esse ipsam
 materiam. Ex quibus perspicuum est & materiam esse, &
 quid sit materia. Deinde probat materiam esse subiectū
 mutationis in vnoquoq; quatuor prædicamentorum, in
 quibus mutatio fit, inquiens. Si itaq; transmutationes sunt
 quatuor, aut secundum ipsum quid, aut secundum quale,
 aut quantum, aut vbi: & transmutationem, quæ fit secun-
 dum quid esse generationem simplicem, & corruptionem,
 & transmutationem, quæ fit secundum quantum esse aug-
 mentationem, & diminutionem; alterationem, quæ se-
 cundum passionem; & locationem, quæ secundum locum.

Quibus

Quibus clarum est omnem mutationem in contrarietates fieri. Predictis igitur rationibus oportet in vnoquoque quod mutatur, materiam mutari, quæ ambo potest; id est, in qua est potentia ad ambo contraria. Sed cum alterum ex altero. Quia ante nostrum philosophum quidam antiquiores philosophi fuerunt, qui opinati sunt omnes res in principio fuisse simul, quod principium chaos appellauerunt, quorum positionem hic refellit Aristoteles tanquam non sufficientem. Si quidem, res inuicem materia differunt. Alioqui ex illorum positione sequeretur omnia esse vnum, & non esse, quemadmodum sunt, ferè infinita. Consequentiam Aristoteles sic probat. Cum intellectus vnus sit, id est, vna causa mouens, quod est Diuinum principium & ratione orbium, & ratione substantiarum ab omni concretione materiæ separatarum, ad inferiora est vnum principium, & vnus intellectus in hoc proposito. Cum verò sit vnus intellectus, si vna tantum esset materia, non autem multæ penè infinitæ, vnum esset ortum id, quod potentia erat, & nõ hæc omnia, quæ sunt penè infinita. Ex quibus omnibus colligit, & concludit tres esse causas, & tria principia rerum mutabilium, quorum duo sunt ipsa contrarietas, cuius contrarietatis hoc alterum, est ratio, & species; hoc alterum, priuatio, & tertium, materia.

C A P V T I I I .

Est hæc ostendendum est, quod neque materia sit, neque species: dico autem extrema. omne enim quod transmutatur aliquid est, & ab aliquo in aliquid transmutatur: ab aliquo quidem primo mouente in quo verò materia: in quod autem, speciem. In infinitum itaque procedet, si non solum as rotundum fiat, verum ipsum rotundum, aut as. quare necesse est stare. Deinde quod ali-
quid

quid est, quolibet substantia est, quæ ab uniuoco fit. Quædam enim natura substantia sunt, quædam autem alia: aut enim natura, aut arte, aut fortuna, aut casu fiunt. Sed ars quidem principium in alio, natura uero principium in ipso: homo namque hominem generat: cætera causæ priuationes horum sunt. Substantia uero tres: quædam materia, quæ quod quid est eo ipso quod apparet, quæcunque enim tactu non coadherentia sunt, materia & subiectum sunt: quædam uero natura quod quid, & quidam habitus ad quem: tertia item, quæ ex his, quæ singularis est, ut Socrates, aut Callias. In quibus igitur quod quid non est præter compositam substantiam, ut domus forma non nisi ab ipsa arte, nec est generatio, aut corruptio eorum; uerum alio modo sunt, & non sunt, tum domus, quæ absque materia; tum sanitas, & omne quod secundum artem est: sed si quidem sunt, in his sunt, quæ natura fiunt. Propter quod non male Plato dixit, quod species eorum sunt, quæ natura sunt: siquidem species sunt alie ab his: ut sunt ignis; caro; caput. cuncta namque materia sunt, & maxime eius substantia; quæ est ultima. Causæ itaque mouentes tanquam antea ortæ existunt, quæ uero ut ratio simul sunt. cum enim sanus sit homo, tunc etiam sanitas est: & formæ antea sphaera simul atque antea sphaera. Si autem aliquid posterius permanet, considerandum est, in quibusdam enim nihil prohibet, ueluti si anima tale sit, non omnis, sed intellectus. omnem namque fortassis impossibile est. Manifestum itaque est, quod præter hæc non oportet ideas esse. homo namque hominem generat, singularis aliquem. Similiter etiã in artibus: mendandi enim ars ratio sanitatis est.

EXPOSITIO.

Postquam in proximè precedenti Capite principia intrinseca substantiæ sensibilis esse tria, scilicet materiam, speciem, & priuationem probauit: in hoc declarat quid nã sit & materia, & species: quæ sunt

Ave

sunt principia permanentia, quibus & mouentem causam esse addendam docet. Item quid substantia; & quod duplex substantia; sunt tradit. In primis autem, vt etiam in Septimi Libri Capite octauo differuit, vt probet nititur in ipsis transmutationibus neq; formam, neque materiam fieri, sed id, quod est ex eis compositum: id est, ipsum totum. Quare ait. Post hæc ostendendum est, nec materiam fieri, nec speciem. Et subiungit. Dico autem extrema; extremam speciem appellat, in qua fit transmutatio, quæ terminus est ipsius transmutationis. Extremam item materiam vocat, in qua fit transmutatio. Vocat, inquam, extremam tum ratione termini, tum ratione precedentium mutationum. Id quod sic probat dicens. Omne quod transmutatur aliquid est, id est, aliquid eorum, quæ in quatuor supradictis prædicamentis sunt. Deinde, inquit, & quod ab aliquo in aliquod transmutatur, ab aliquo quidem ait primo mouente: primo, id est, proprio, & immediato. In quo verò fit transmutatio est materia. In quod, tanquam in terminum transmutationis transmutatur, est ipsa species. Quibus ita explicatis mox hac ratione argumentatur. Si hæc, id est, species, & materia in transmutationibus transmutarentur, necessario daretur processus in infinitum, & nequam esset status in rebus transmutabilibus; at quoniam datur status in rebus transmutabilibus, Ergo vltima materia, & vltima species non transmutantur. Quæ verò ratione transmutationis extrema dicuntur, hæc ratione primi actus propria, & intrinsecæ causæ primi dicuntur; id est, prima materia, & prima species. Ex quibus clarè patet, illud solenne Auerrois dogma dicentis: Formam educi de potentia materiæ in philosophia Aristotelis non habere locum, nec terminos, quibus significatur esse terminos philosophiæ Aristotelicæ. Id quod etiam videre est in Septimi Li-

mi Libri Capite octauo, vbi de ijs pluribus agit, & conclu-
dendo ait. Manifestum igitur est neque speciem fieri, aut
quodcunque nominare oportet formam, quæ in sensibili
est; id est, quæ forma in re sensibili est. Et subiungit. Nec
est eius generatio; id est, formæ, quã appellat quod quid
erat esse. Non esse hæc, inquit, id est, non esse separatam,
quoniam ijs, quæ sunt separata propriè cõpetit hæc. Ideò
dixit, Nec est hæc; id est separata ab ipso, cuius est forma.
Postea determinat quid sit substantia, & quot substantiæ
sint mutationi obnoxia, dicens. Quod aliquid est, quæli-
bet substantia est, quæ ab vniuoco fit, quod, & aliquid; qui
ambo termini substantiam ex sua proprietate significant.
Ait autem quamlibet huiusmodi substantiam ab vniuoco
fieri; id est, ab eo, quod est eiusdem nominis. Vtrumq; sic
probat. Quædam natura substantia sunt, & quædam alia:
id est; quædam substantiæ natura causæ fiunt, & quædam
alia; id est, alia causæ. quas causas deinde suo ordine enu-
merat, inquiens. Aut natura, aut arte, aut fortuna, aut casu
huiusmodi substantiæ fiunt. Deinceps quid vnaquæq; ha-
rum causarum sit explicat, dicēs. Ars est quod habet prin-
cipium in alio: id est, ars, quæ in re apparet, habet princi-
pium mouens in mente artificis. Naturam ait esse id, quod
in se principium habet, sicut homo hominem generat. He-
tantum due causæ ad determinatum finem agunt: De cæ-
teris causis quia non agunt ad determinatũ finem, vt for-
tuna, & casus, ait: Ceteræ causæ, id est, fortuna, & casus,
priuationes harum sunt; id est, Naturæ, & artis. Hactenus
de substantijs, quæ vt quoddam totum considerantur egit;
deinceps, vt distinctè in suis rationibus considerentur, tra-
ctaturus, sic incipit: Substantiæ tres, quarũ quædam mate-
ria, quæ quod quid est eo ipso, quod apparet. Nã materia
ex sese nec est quid, nec quale, nec quantũ, nec vllũ cete-
rorum,

rorum, quę in predicamentis continentur, sed eo ipso, quod
 apparet, dum transmutatur id ipsum quod apparet, ratione
 comperimus esse subiectum huius transmutationis, esseq;
 id in quo fit hæc transmutatio; tum verò id quod transmu-
 tatur fieri ex ipsa materia; ideo dixit. Eo ipso, quod appa-
 ret. Quoniam ex sese nec est quid, nec quantum termina-
 tum, vel interminatum, nec vllum cæterorum, quę in præ-
 dicamentis continentur. Quoniam verò materia, & for-
 ma sunt genere diuersa ratione suorum primorum; id est
 ratione proprię naturę, vt in quinti Libri in extremo Ca-
 pitis vigesimoctauo legitur; ideo nec materia in formam,
 nec forma in materiã possunt resolui, nec ambo in idem.
 Quare in cõposito tactu, & non coadherentia sunt. Quan-
 uis autem in definitione totius, vt planum est in Septimi
 Libri Capite decimo, etiam materia sit pars definiti; non
 tamen cum hanc partem definiendo dicimus esse, hoc es-
 se, habet ratione sui ipsius, sed ratione alterius partis; id est,
 formę, quę est quod quid erat esse. Quapropter hæc duę di-
 uerse naturę in suo definito non sunt per coadherentiam,
 sed per contactum; ideo subiungit. Quęcunque tactu
 non coadherentia sunt, materia, & subiectum sunt. Aliam
 substantiam tribus nominibus appellat; id est, quandam
 naturam, quod quid, & quandam habitum ad quem. Na-
 tura quanquã plura significat, in primis verò vnãquamq;
 causarum; tamen in hoc proposito in habentibus animã,
 ipsam animam significat, & etiam omne intrinsecum prin-
 cipium mouens. Quod quid significat & formam totius,
 & quod quid erat esse, quod toto Septimo Libro est vide-
 re. Quidam habitus ad quem est ipsa singularis species to-
 tius compositi, quę & cū conditionibus materię est. Quã
 planè speciem ideo habitum appellat, quia forma habet
 materiam, & materia formam; actus verò qui est habitu

dinis alterius ad alterum est ipse habitus. Ad quem; id est,
 ad quem habitum dicitur & forma forma, & materia ma-
 teria. Tertiam substantiam ait esse eam, quæ ex ijs duabus
 componitur; id est, ex materia, & forma, quod est ipsum
 singulare, sicut Socrates, aut Callias. Ad hæc conatur pro-
 bare non esse ponendas species à materia separatas; id est,
 ideas, in ijs, quæ vel ab arte, vel à natura fiunt. Non in ijs,
 quæ ab arte, quia quod quid artificiatorum est ipsa substan-
 tia totius, quæ & composita substantia dicitur: & etiam
 quod quid eorum est forma, quæ est in mente artificis: præ-
 ter hæc artificiata quia non habent aliam speciem substan-
 tialem, ideo ait. In quibus quod quid non est præter com-
 positam substantiam; vt domus forma; nisi ab ipsa arte;
 artem dicit formam in mente artificis. Amplius ait artifi-
 ciatorum non esse generationem, nec corruptionem; sed
 alio modo & esse, & non esse, & artificiata, & eorum for-
 mas in mente artificis. Etenim artificiata sunt forma cum
 materia: formæ verò; quæ sunt in mente artificis, sunt quæ-
 dam animæ passiones. Quoniam igitur præter has horum
 non sunt aliæ formæ; ideo dicendum est, artificiata non ha-
 bere species à materia separatas. Præterea probaturus nec
 illorum quæ natura sunt, & fiunt esse species separatas, in-
 quit: Si quidem sunt, in ijs sunt, quæ natura fiunt: id est, si
 quidem sunt species substantiales à materia separatae, sunt
 in ijs, quæ natura sunt, & fiunt. Verum quia Plato in suo mo-
 do philosophandi posuit eorum esse species separatas,
 quæ natura sunt, & fiunt; ideo Aristoteles ipsius sententiã
 comprobatur, huiusmodi tamen conditione apposita, scili-
 cet, si species separatae, sint aliæ ab ijs speciebus materia-
 libus, quæ sunt, vt ignis, caro, caput, & alia eiusdem gene-
 ris, quæ cuncta cum materia, & in materia sunt; maxime
 verò subiungit, eius, quæ vltima est; id est, forma totius
 videli-

Plato

videlicet alicuius animalis. Quæ enim recensuit sunt partes, quæ in ordine naturæ hoc animal ultimo loco habent, elementalia, simularia, integralia, ultimo loco sequitur aliud animal. Quamobrem à sufficienti partium examinatione planum fit præter hæc materialia species non esse separatas, & per consequens non bene Platonem illas posuisse. Hæc enim species est in materia, & cum materia. Quin potius si à materia esset separata, non esset species materiæ; propterea Aristoteles eam appellat, quod quid erat esse: non autem quod quid est esse. Deinde affirmat causas mouentes in comparatione eorum, quorum sunt causæ in ordine naturæ esse priores, dicens. Causæ mouentes tanquam antea ortæ existunt. Et paulò post asserit causas, quæ ut ratio sunt esse simul cum ijs, quorû causæ sunt. sicut sanitatem in corpore tunc esse, cum sanum corpus est: & enæ spheræ formam tunc esse, cum enea spheræ est. Verumtamen animaduertendum est nostrum philosophum quamuis quæ plurimis locis suæ philosophiæ de nostri animi immortalitate tractet, ut in proposito generationis Libri Secundi Capite secundo, in proposito humanæ in presenti vita felicitatis in octauo Ethicorum, in proprio tractatu de anima Libro tertio: in presenti tamen dum agit de substantia, & de substantiarum principijs, etiam in horum contemplatione nihil obstare inquit, quominus animus noster post mortem remaneat, & quominus sit immortalis ijs verbis. Si autem aliquid posterius remanet considerandum est: id est, Dignum consideratione est inquirere, an post dissolutionem huius compositi aliquid non obnoxium simili corruptioni remaneat? ipse sibi respondendo ait. Nihil impedire animam esse talem, non quidem omnem, sed tantum intellectiuam, de omni vero ait dubium esse. Ideo anima intellectiua ab eo intellectus appellatur

pellatur, quia in eius philosophia tota animæ rationalis substantia est pars intellectiua. Nam intellectus suam propriam operationem operatur in omnibus, & cum omnibus animæ potentijs & intrinsicis, & extrinsicis in vnaquaque, & cum vnaquaque suam speciem vniuersalem formando. Cum igitur de substantijs deq; earum principio in suo proposito, & ordine differuerit, ex prædictis à sufficienti partium examinatione infert, dicens. Manifestum esse præter ea, quæ supposita sunt in substantijs, & earundem causis in rerum causis ideas non esse necessarias. Quod generationem verò hominem ab homine, inquit, generari, nõ autem ab aliquo homine à materia separato, vt sunt ideas, sed ab aliquo singulari aliquem singularem. Idem in artibus ait facile videri; id est in ijs, quæ ex arte fiunt: vt in arte medendi est ratio sanitatis. Quare concludit nec in naturalibus, nec in artificiatibus ideas oportet esse. Ex prædictis duo præcipua dogmata, quibus philosophia Aristotelica à Platonica discrepat mihi esse videntur. Quorum quidem alterum est species, alterum vniuersale. Licet verò vtrisque; id est, & speciebus, & vniuersalibus vterque eorum vtatur in suo genere, & ratione philosophandi: quia tamen alter ab altero tam discrepanti, & tam diuerso modo philosophatur, vt, iudicio meo, fieri non possit, vt inter se villo modo componantur, aut concilientur. Quoniam igitur scholæ post Porphyrium, & Alexandrum Græcos ijs duabus philosophijs in vnam communem permixtis, & confusis in suo modo philosophandi vtantur; quæ (vt dixi) fieri non potest, vt vlla ratione componantur, aut concilientur sua natura; hinc factum est, vt alio, atque alio, & maxime diuerso modo à philosophantibus compositæ, videantur. Atque hinc originem sumpsit dissensio, & diuersitas dogmatum

tum philosophiæ, & peregrinorum terminorum excogitatio, vt vnusquisque sua propria, & peculiaria dogmata tueretur. Quomodo verò vterque illorum in suo modo philosophandi vniuersalibus vtatur, infra in expositione Quinti Capitis dicemus. Vterque quidem illorum in suo genere philosophandi (vt dictum est) speciebus vtitur. Verum hæc est inter illos controuersia. Plato enim, vt in Parmenide Capite primo, secundo, & tertio ponit has species rerum naturalium per sese sine materia existentes. Sicut ait, vnus, & idem dies & in se vnus, & idem est, & vbiq; vnus, & idem: ita & species in seipsis separatæ à materia, & in ipsa materia eadem existunt. Quam quidem positionem Platonici varijs interpretationibus extorquent, cum ab Aristotelicis refelluntur, ipsi etiam inter se dissentientes. At Aristoteles eiusmodi species naturalium ait non esse à materia separatas, sed esse in materia, & à materia non posse separari ita, vt post separationem sint eorum species, quorum erant species. Cum itaque loquitur de speciebus substantialibus à materia separatis, eas appellat quod quid erat esse: non autem quod quid est esse. In eius namque modo philosophandi sine materia materialium species sunt æquiuocè species: sicut abscissa manus non est manus nisi æquiuocè: ita & anima nostra postquam à corpore, cuius est forma separatur, in philosophia Platonis etiam tunc appellatur anima, & dicitur esse anima: at in philosophia Aristotelis quod erat anima, & quod est substantia intellectiua separata. In terminis itaq; philosophiæ Platonis forma separata dicitur forma est, at in philosophia Aristotelis forma erat. Quoniam igitur, hoc est, & hoc erat, paruū discriminē philosophantibus inferre videtur, ideo est in modo philosophandi perturbationis, & confusionis

fusionis altera præcipua pars; immo ex duabus præcipuis primâ. Hoc autem paruum discrimen philosophantibus videri argumento nobis est: quia nemo philosophantium, qui ante Aristotelem floruerunt legitur vsus hoc termino, quod quid erat, esse; neque illorum, qui eum sunt consecuti ex eius mente reperitur vsus, neque qui saltem querat. Cur solus Aristoteles vsus est eiusmodi termino? Quoniam igitur nemo est, qui querat, quid sit id, quod talis terminus significat; ideo hanc fuisse causam confusionis in modo philosophandi & ipsa dissensio, & peregrini termini iam vsu recepti, & iste proprius neglectus, & maximè omnium Liber Septimus metaphysicæ non in sensu, in quo communiter habetur ab expositoribus; sed in quo ipse semet author eum scripsit, testantur. Hunc quidem Septimum Librum in animo habeo præpotentis Dei auxilio fretus pro ingenij mei exiguitate breuiter, strictimque exponeret, iam laborioso, & tot vigiliarum, ac lucubrationum operis à principio Quinti Libri initium ducendo, quoadusque iterum hunc, quem properanti stylo percurro, maiore diligentia elucubrando limatiorem, ac fecundiorum effecero. In qua quidem expositione non is sum, qui tantum mihi sumam, vt existimem me posse philosophiæ Aristotelis in suo genere philosophandi lumen aliquod afferre; sed qui certè elaborem, & enitar, vt eius verborum proprietatem pro mea tenuitate ita declarem, vt eius philosophia ipsius verbis, non peregrinis terminis in suo nitore, & methodo percipiatur. Methodum voco breuem syllogisticam enarrationem.

CAPVT IIII.

Causse uerò, atque principia quodam quidem modo
 alia aliorum sunt, quodam uerò modo non: si quis
 uniuersaliter dicat, & secundum analogiam, om-
 nium eadem. Dubitare nanque quispiam possit utrò
 alia, an eadem principia, & elementa substantiarum sint, & eorū,
 quæ ad aliquid sunt: & eodem modo in quotlibet predicamento. At
 absurdum est, si omnium eadem sunt. Ex eisdem enim erit ad alia
 quid, & substantia: quid igitur hoc erit? præter enim substan-
 tiam, & alia, quæ predicantur nihil commune est. prius autem ele-
 mentum est, quàm ea quorum est elementum. At uerò nec sub-
 stantia eorum, quæ ad aliquid sunt, elementum est: nec aliud horum
 substantia. Item quomodo contingit omnium eadem esse elementa?
 nullum enim elementorum idem potest esse et, quod ex elementis cõ-
 ponitur: ueluti ipsi BA, ipsum B, & ipsum A, neq; sanè ullum
 intellectuum, uel unum, uel ens elementum est. hæc enim uni-
 cuiq; compositorum insunt: nullum igitur eorum, neq; substantia,
 nec ad aliquid erit: ac necessarium est, non sunt ergo omnium ea-
 dem elementa. An, ut diximus, quodammodo quidem sunt, quo-
 dammodo uerò non? ueluti fortassis corporum sensibilibus, cali-
 dum tanquam species, & alio modo frigidum, uel priuatio: mate-
 ria uerò quod primò per se potentia hæc erat. Substantie uerò tñ
 hæc, tum ea ex ijs, quorum hæc principia sunt: aut si quid ex frigi-
 do, & calido sit unum, ut caro, aut os, necesse profecto est aliud ab
 ijs esse illud, quod factum est: horum itaque eadem elementa, atq;
 principia sunt, alia uerò aliorum. Omnium uero ita quidem dice-
 re non est, sed analogicè: quemadmodum si quis dicat quod prin-
 cipia sint tria, species, priuatio, & materia. uerum unumquodque
 horum, circa unumquodq; genus aliud est. ut in coloribus album,
 nigrum, superficies, lumen, tenebra, aer: ex ijs uero dies, & nox.
 Cum uero non solum, quæ insunt causse sint, uerum etiam ex ijs,
 quæ

quæ extrinseca sunt, illud quod mouet, patet, quod aliud est principium, aliud elementum, ambo uerò causse sunt: & principium in hac diuiditur: quod autem ut mouens uel sistens est, principium quoddam, & substantia est. Quare elementa quidem analogicè tria, causse uerò, atque principia quatuor: aliud uerò in alio, & prima causse, ut mouens in alio alia: sanitas, morbus, corpus mouens, ars medendi. species, inordinatio talis, lateres, mouens adificatiua: & nimirum in hac diuiditur principium. Cum autem mouens in naturalibus quidem homo; in ijs uerò quæ à mente sunt ipsa species uel contrarium sit. modo quodam tres profectò causse erunt, alio uerò modo quatuor: sanitas enim quodammodo est ars medendi, & adificatiua species domus: & homo hominem generat: præter hac item cuncta mouens tanquam omnium primum.

EXPOSITIO.

Um in superioribus Capitibus de substantijs, deq; eorum causis que, & quot nam sunt suo ordine differuerit; iam de multiplici modo, quo causse ad sua causata se habeant, & dicantur sic differere incipit. Causse uerò, atque principia quodammodo alia aliorum sunt; & quodammodo non sunt alia aliorum, sed eadem omnium: id est eadem omnium analogicè, & eadem omnium uniuersaliter. Quæ ut distinctè patefiant hoc dubium examinandum proponit. Verum alia, an eadem principia sunt substantiarum, & eorum, quæ ad aliquid sunt; & eodem modo ceterorum omnium, quæ in quolibet prædicamentorum reperiuntur? Cui respondens primò ait. Si omnium eadem principia sunt, absurdum esset; si uidelicet ex eisdem & substantia, & ad aliquid esset. Quare ac si miraretur ait quid hoc erit? tam diuersorum generum idem principium. Verum quoniam præter substantiam, & alia, quæ prædicantur ait nihil

hil commune esse; idè infert non ergo omnium eadem principia. Porro pergit. Prius autem elementum est, quam ea, quorum est elementum. Atque idè neque substantia eorum, quæ ad aliquid sunt, elementum est. nec aliud horum substantiæ elementum est: quoniam omnia, quæ in prædicamentis sunt, simul sunt. Item ait quo modo contingit, vt sint eadem omnium elementa cum nullum elementum sit idem ei, cui est elementum? id est; cum elementa non seruent suam speciem in elementato: sicut syllaba BA, quæ est composita ex elementis B, & A. Quorum sanè elementorum neutrum seruat suam speciem in ipsa syllaba. Nam si seruaret, non esset BA, sed esset BEA. Quapropter si substantia esset elementum cæterorum, sequeretur substantiam non esse amplius substantiam. Hoc idem dicendum de vnoquoque quæ sunt in prædicamentis. Quia verò priores philosophi, qui in suo modo philosophandi formas à materia separabant, cogebantur ponere & materiam intelligibilem, sicut est punctus, linea, superficies, & corpus: ita & elementa intellectualia, sicut vnum, & ens; idè ait. Quod nec vllum intellectualium est omnium elementum: sicut vnum, vel ens, quæ sunt intellectualia elementa: & idè ait, neq; vllum intellectualium, vt vnum, vel ens est omnium elementum. Hæc duo, inquit, vnicuiq; compositorum insunt: composita in hoc proposito appellat quæcunque cum complectione dicuntur: sicut Petrus est vnus, tricubitus est vnus, albus est vnus, & ita reliquis compositis si hæc intellectualia elementa addita sint, statim vnumquodq; eorum erit vnum, & ens. Quæ si sic se haberent, inquit, sequeretur neque Petrum esse Petrum; neque tricubitum tricubitum; nec album, album; sed vnumquodq; horum vnum esse, & omnia vnum, quod est incōueniens. Huiusmodi rationes

D adducit

adducit in quamplurimis locis metaphysicalium questionum. Quæ profectò expressè sunt aduersus eos, qui in suo modo philosophandi vtuntur transcendentibus, & eos, qui putant subiectum metaphysicæ esse ens vniuersale. Nā vniuersa philosophia Aristotelis huiusmodi vniuersalia v-
bid bique respicit. In hoc verò proposito cum dixerit nec substantia substantia, nec ad aliquid ad aliquid, subiungit. At necessarium est; hoc est in modo philosophandi necesse est, vt substantia sit substantia, non verò vnum; ad aliquid ad aliquid, non autem vnum: ita & vnumquodq; vt sit id, quod est tum secundum sensum, tum secundum rationem. Pro quorum solutione ait. An, vt diximus, hoc est, initio huius Capituli, quodammodo quidem sunt, quodammodo verò non. Quæ deinceps exemplis explanat. Primò nō esse eadem omnium principia; sed aliorum alia; singulorum exempla proponit. Eadem autem esse principia omnium exemplo rationum communium ostendit. Primum autem omnium proponit aliquod singulare, in quo considerat calidum, & frigidum, quorum primum subiectum, & ex ijs compositum perpendit. Itaque ait. Veluti fortassis corporum sensibilium calidum tanquam species si consideretur, & alio modo frigidum tanquam priuatio, & horum materia prima, hoc est proprium subiectum, quæ in composito hæc ambo potentia erat. Verum quoniam exemplum formæ, & priuationis in calido, & frigido, quæ sunt species accidentales adduxit, & quia propositus est sermo de substantijs; ideo subiungit. Substantiæ verò tantum hæc, tum ea ex ijs, quorum hæc principia sunt; id est, & formam & priuationem, & materiam, & quod ex ijs constat, substantias esse. Hoc verò exemplum est in ijs, quæ per modum generationis fiunt, & considerantur. Deinde afferens aliud, quod perpenditur in transmutatione per modum

dum digestionis ait . Aut si quid ex frigido , & calido fit vnum, vt caro, aut os. In qua quidem transmutatione opus est id, quod factum est esse ab ijs diuersum, ex quibus factum est. Mox subiungit . Horum ; id est, singularium propositorum eadem elementa, atque principia sunt : alia vero aliorum ; id est, aliorum singularium alia principia , & causæ. Postea, inquit, omnium verò ita dicere eadem principia esse ; id est, ita singulariter, ait, non esse ; sed, inquit, analogicè ; id est, proportionaliter omnium eadem principia, & elementa sunt dicenda . Atque hoc modo singularium singularia sunt principia , & ita aliorum alia : omnium verò eadem tali modo non sunt, sed analogicè ; hoc est, vt dictum est, proportionaliter ; id est, Analogicè eadem species omnium, quæ in predicamentis continentur ; analogicè priuatio eadem omnium eiusmodi, analogicè eadem materia omnium eiusdem generis. Quare quemadmodum, inquit, si quis dicat, principia esse tria speciem, priuationem, & materiam ; id est, omnium, quæ in predicamentis continentur, analogicè eadem. Quia item hec tria principia, scilicet, species, priuatio, & materia, & horum vnumquodq; circa vnumquodq; predicamentorum aliud est ; ideo ait . Verum vnumquodque horum circa vnumquodque genus aliud est . Sicut in genere colorum. superficiei albæ, vel nigræ causæ sunt album, nigrum, & superficies ; & diei, vel noctis ; lux, tenebræ, & aer . Quæ quidem horum causæ sunt eadem, & aliorum aliæ. Analogia in hoc proposito est diuersarum rationum identitas . In distincta cognitione eorum, quæ sunt in predicamentis sicut aliud est substantia, aliud quantum, aliud quale , aliud alia : ita vniuscuiusque eorum alia species, alia priuatio, & alia materia . Atque sicut vnum, quod ex ijs omnibus constat, quia est diuersarum rationum dicitur

vnum analogum : ita & eius species est analogicè dicenda species vna, & priuatio analogicè dicenda vna priuatio, & analogicè dicenda vna omnium materia vna. Hoc itaque modo principia sunt eadem analogicè omnium, quæ in prædicamentis continentur. Quoniam verò non modo hæ tres intrinsecæ causæ substantiarum sunt causæ, sed etiam ex ijs, quæ extrinseca sunt, illud, quod mouet, est causa substantiæ generabilis, & corruptibilis; ideo dicendum est, aliud esse principium, aliud elementum, quamquam ambo sint causæ, & item aliud elementum, & aliud causam; tamen ambo principium. Præterea dicit hoc principium mouens, vel sistens esse quandam determinatam substantiam. Quia verò principium mouens ad vtramque partem transmutationis se habet; ideo dixit, mouens, vel sistens. Substantiam verò esse hoc principium mouens, vel sistens, liquet. Quod enim est principium, & causa substantiæ, id sit substantia necesse est. Ex quibus sequitur tria esse elementa analogicè, causas verò esse quatuor analogicè omnium, quæ sunt in prædicamentis: Quia item sequitur alia in alijs esse; ideo ait. Aliud verò in alio, & prima causa vt mouens in alio alia; sicut sanitas, morbus, corpus amborum susceptiuum, & mouens, ars medendi. Item forma, inordinatio talis, lateres, mouens ars ædificatiua. In hæc, ait diuiditur principium; id est in elementa, & causas; sicut & causa in elementa, & principia. Quamquam autem hæc quatuor causæ sint in aliquo modo considerationis, tamen tum quatuor, tum tres dicendæ sunt, quatenus causa mouens sit ipsa species & in naturalibus, & in ijs, quæ ex arte fiunt. Cum igitur, inquit, in naturalibus mouens causa sit homo; in ijs autem, quæ ex arte fiunt ipsa species, quæ est in mente artificis, vel contrarium, quod est priua-

priuatio. Colligit itaque ex prædictis quodammodo tres, quodam verò modo quatuor causas esse. Quemadmodum in ijs, quæ ex arte fiunt, sanitas est quodammodo ars medendi, & species domus ars ædificatiua: & in natura homo hominem generat. Postremò ait præter has causas, ex ijs, quæ extrinseca sunt, est causa mouens communis, & omnium horum prima, & quæ cuncta mouet. Quæ planè si prima dicenda hac ratione est, quia nobis propinquior, primum est cælum, deinde substantiæ separate, postremò super omnia supereminens Deus. Quod si absolutè prima dicenda esset. Summa est Deus maximè sublimis, inferior substantiæ separate, infimum cælum.

CAPVT V.

*C*uius autem quedam separabilia, quedam inseparabilia sint, illa sunt substantiæ: propter quod hæc omnium causæ sunt. siquidem absque substantiis passiones, & motus non sunt: deinde hæc erunt, anima fortassis, & corpus, aut intellectus, appetitus, & corpus. Item alio modo principia sunt eadem, ut actus, & potentia. Verum hæc etiam in alijs alia, & alio modo sunt: in quibusdam enim quandoq; actu, quandoq; potentia est: ut vinum, aut caro, aut homo; ac hæc in prædictas causas cadunt. actus namque est species, si separabilis sit; item quod ex ambobus: priuatio etiam ut tenebræ, aut egrotans: potentia autem materia: hoc namq; est, quod ambo fieri potest. Aliter autem actu, potentiaq; differunt, quorum non eadem materia est, quorum non eadem species: sed diuersa est: veluti hominis causa elementa, ignis, & terra, & materia, & propria species: & si quid aliud extrinsecus est, ut pater, & præter hæc sol, & obliquus circulus; quæ nec materia, nec species, nec priuatio, nec eiusdem speciei sunt,

uerum

uerum mouentia. Præterea rēvidere oportet, quod quedam est uniuersaliter dicere, quedam minimè. Omnium itaq; prima principia, quod actu primum, & aliud quod potentia. At illa, que uniuersaliter dicimus, non sunt: singulare nanq; principium eorum est, que singularia sunt. homo enim hominis uniuersalis profectò nullus est: uerum Peleus Achyllis: tui autem pater. & hoc quidē B, ipsius BA, & ipsum B, omnino ipsius BA, simpliciter. deinde species ea, que substantiarum sunt: uerum aliorum alia causa, ac elementa, ut dictum est. ueruntamen eorum, que non in eodem genere sunt colorum, sonorum, substantiarum, quantitatis, eo quod analogon: eorum quoque, que in eadem specie sunt diuersa non specie. sed quoniam singularium aliud, & tua materia, & species, & quod mouit, & species, ac mea materia: uniuersali uerò ratione eadem. Quæstio igitur quænam principia, siue elementa substantiarum ad aliquid, & qualitatatum sint, & utrum eadem, an diuersa, patet, quod cum multipliciter dicantur, utriuscuiusque sunt. at si diuidantur, non eadem, sed diuersa, nisi quod alio modo eadem. analogicè, nanque eadem, quia materia, species, priuatio, mouens, ac illo modo substantiarum causa, quasi omnium causa sunt, quia peremptis, perimuntur. Præterea quod primum, actu est: illo uerò modo, alia prima, quæcumque contraria, quæ nec ut genera, neque multipliciter dicuntur, item & materia. Quæ itaq; sensibilibus principia sunt, & quot, quoue modo eadem, & diuersa, dictum est.

EXPOSITIO.

IN proxime præcedenti Capite quonam modo alię causæ aliorum sint, & non eadem omnium, & quomodo eadem analogicè omnium disputauit: in hoc uerò alios modos, quibus inuicem se habeant causæ ad suâ causata exponit. Primum omnium quod spectat ad substantias, & ad accidentia inquit. Cum autem quedam separabilia, & quedam inseparabilia sint: separabi-

parabilia ; id est, quæ per se existere, vel subsistere possunt : inseparabilia, quæ per se non possunt subsistere. Illa, quæ per se existere possunt, sunt substantiæ : hæc vero alia sunt accidentia. Quamobrem infert substantias esse omnium causas dicens. Si quidem absque substantijs passiones, & motus ; id est, operationes, non sunt. Quæ quidem passiones, & operationes in proposito omnia accidentia significant. Postea quibusdam exemplis explanat quidnam huiusmodi substantiæ sint, inquiens. Deinde hæc erunt anima fortassis, & corpus ; id est, Animam esse substantiam, & corpus organicum, quod est materia animæ, esse substantiam. Quæ quidem duæ substantiæ potissimum in homine, re ipsa in instanti mortis distinguuntur : in vita verò ratione, & potentia distinguuntur. Aliud exemplum in cælo sumptisse videtur dicens. Aut intellectus, appetitus, & corpus. Quorum unumquodque est substantia cælestis. Corpus ; id est, orbes, & substantia ; Anima ipsius orbis sub specie appetitus est substantia ; Anima item sub specie intellectus est substantia : non tamen duæ animæ unius orbis, sed vna tota, & in toto, & tota in qualibet potentia. Analogicè eadem dicuntur, & simul ea, quæ per figuras prædicamentorum significantur, & eorum item causæ eadem analogicè vocantur, de quibus in proximè superiori Capite egit. Analogicè item eadem dicuntur, quæ per actum, & potentiam significantur. De quibus ait. Item alio modo analogicè principia sunt eadem, vt actus, & potentia. De actu, & potentia in toto Nono Libro pluribus egit, præsertim verò ad hanc rem sexto, & septimo Capite. Atqui quemadmodum in illo primo modo in alijs alia sunt principia ; ita in hoc, qui est secundum actum, & potentiam in alijs alia sunt principia secundum actum, & potentiam. Quare idem quandoque actu, & quandoque poter-

tia esse ostendit exemplo vini, carnis humane, & ipse homo. In vino alius est actus, & potentia; alius in carne; & alius in homine. Ipsum enim vinum quandoque est potentia caro, & homo; quandoque vero actu caro, & homo. Quamuis autem vinum sit potentia caro, & homo: alio tamen modo est potentia in vino ad hominem, & potentia in carne humana ad ipsum hominem. Quæ ut ampliore exemplo declarat, præsupponit, & probat actum, & potentiam in prædictas causas cadere; id est, in ratione prædictarum causarum contineri dicens. Actus namque est species, si separabilis est: actus separabilis est actus substantiæ ratione separabilis; ad differentiam accidentium, quæ non sunt separabilia. Item ait, actus est, quod ex ambobus constat; id est, ex forma, & materia. Item ait, actum esse & ipsam priuationem quatenus est de ratione speciei, & potentia esse materiam, quæ ambo fieri potest. Hoc itaque modo, ait, in prædictis causis actum, & potentiam contineri: Quibus ita traditis, pergit docere ea, quorum non est eadem materia, nec eadem species, sed diuersa aliter actu inuicem, & aliter potentia differre. Sicut hominis causæ sunt actus, & potentia, non tantum quatenus ut totum consideratur, sed etiam omnium causarum ipsius hominis causæ sunt actus, & potentia. Quemadmodum hominis causa ut potentia, sunt ipsa elementa; sicut terra, ignis, & materia: causa vero hominis ut actus, sunt & propria species, & quæ est mouens, ut patet, & communis omnium concausa, quæ est calor cælestis. Horum vniuscuiusque alium esse actum, aliam vero potentiam; & aliter differre ab altero vniuscuiusque horum & actum, & potentiam patet. Totius actus, & potentia sunt principia eadem omnium horum: aliorum vero vniuscuiusque est aliter, & aliter homo & ratione potentiæ, & ratione actus. Quod vero dixit, Sol, &

obli-

obliquus circulus; est perinde ac si dixisset. Sol motus sub obliquo zodiaci circulo, hoc idem de toto cœlo intelligendum est; quod quidem cœlum motu, lumine, & calore omnibus transmutabilibus coagit, cum planta plantam, & cum homine hominem producat. De ijs, quæ analogicè eadem dicuntur, hoc erit exemplum. Petri & esse; & actus sunt de ratione formæ, quatenus est hoc aliquid. Si ut totum consideretur & hoc est absolutè ens, si verò hoc quod est absolutè ens, & actus in ea, quæ sunt in prædicamentis ratione diuidatur, vnumquodq; eorum appelletur & ens, & actus, analogicè tamen; id est, proportionaliter, quatenus omnia, & vnumquodq; eorum refertur ad ipsum totum. Sicut omne medicamentum medicina analogicè dicitur; & omne salubre, sanum; analogicè. Itaque cultellus medicina analogicè dicitur, & lotium, sanum. De quibus in Quarti Libri Capite secundo, & Libri Decimi Capite tertio. Licet verò omnia eiusmodi eadem analogicè dicantur; vnumquodq; tamen illorū aliud, & aliud est. Eodem modo & causæ eædem omnium analogicè, non tamen eadem; sed aliæ aliorum, si singula respiciantur. Quoniam in expositione tertij Capitis diximus inter philosophiam Aristotelis, & Platonis esse discrimen propter formas, & vniuersalia, quibus vterq; dispari tamen, & differenti modo vtitur; cum de formis supra non nihil dixerimus, hic locus (ut polliciti sumus) admonere videtur, ut de vniuersalibus etiam paucis perstringamus. Quia igitur vsq; ad eius tempora de vsu ipsorum vniuersalium non rectè sentiebatur, ideo ait. Præterea videre oportet, quod quædam est vniuersaliter dicere, quædam minime. Quæ statim exemplis declarat. Primò. Quod quædam est vniuersaliter dicere, tamen si quæ vniuersaliter dicimus non sunt. Deinde ait ea, quæ sunt esse ipsa singularia, & causas

E item

item eorum esse singulares: idè non oportere eas vniuersaliter dicere. De primo ait. Omnium itaq; prima principia, quod actu primum, & aliud quod potentia primum. Æquè ac si diceret. Omnium prima principia sunt actus primus, & potentia prima: primus; id est, proprius. Et ita- tim subiungit. At illa, quæ vniuersalia dicimus non sunt: Sicut actus omnium, & potètia omnium non est, sed actus proprius cuiusq; singularis, & propria potentia est. Itaque ait: Singulare namq; principium eorum est, quæ singu- laria sunt; quemadmodum homo hominis: id est, singu- laris homo singularis hominis. Quare ait. Vniuersalis profectò nullus est; id est. Vniuersalis homo nullus est. Atque quò magis declarer, & statuatur hoc suum propriu dogma, dicit. Verum Peleus Achyllis, & tui tuus pater. Atq; vt ma- gis insinuet ipsa singulalia, quæ sunt, & vniuersaliter non esse dicenda. Et hoc quidè B, inquit, est causa ipsius BA, & ipsum B, omnino ipsius BA simpliciter. Postquam verò tradidit, quod quædam est vniuersaliter dicere, declara- uit etiam ea, quæ vniuersaliter dicimus non esse: sed sin- gularia esse, & singulorum causas, & non esse vniuersaliter dicere; quia singulorum communes rationes vniuersali- ter vel analogice dicuntur. Verum quoniam primò singu- laria sunt, deinde species substantiarum, idè subiungit. Deinde species eæ, quæ substantiarum sunt: Idè dixit. Eæ, quæ substantiarum sunt, quia species artificiatorum non sunt: sicut in expositione tertij Capitis est probatum. Nec etiam species accidentium, quæ cõtinuè dilabuntur. Spe- cies quidem substantiarum eadem numero singularium, quorumcunq; generatio est, sunt ab instanti generationis vsq; ad instans corruptionis. Eæ verò species, & singularia quorum sunt species, substantialiter idem sunt; & ambo- rum aliæ, & aliæ aliorum, & aliorum causæ sunt. Idè sub- iungit.

species

iungit. Verùm aliorum aliæ cauſæ, & elementa, vt dictum est. Quia verò alia, & alia quædam ſingula conſiderantur; quatenus in alio, & alio prædicamēto ſunt: vel alia; & alia. quatenus ex alia materia, alia ſpecie, & alio mouente ſingula ſunt: ſimiliter & cauſæ, & elementa ſingula eorum alia, & alia ſunt: idè ait. Veruntamen eorum; id eſt ſingularum, quæ non in eodem genere ſunt, colorum, ſonorum, ſubſtantiarum, quantitatis; id eſt, diuerſa ſunt ſingularia. Nam in philoſophia Ariſtotelis vniuerſale de vniuerſali non prædicatur; quemadmodum genus de ſpeciebus; ſed genus de ſingularibus ſpecie diuerſis; ſpecies item de ſingularibus; & non de alijs ſpeciebus, & ſingularibus. Atque, quoniam dixerat, aliorum alias cauſas eſſe; ſubiūgit. Niſi quod analogon; id eſt, niſi analogica eadem. Colores, & ſoni quanquam ambo ſunt in genere qualitatis, quia tamen diuerſis ſenſibus percipiuntur, nec prima eorum alterum in alterum, nec ambo in idem poſſunt tranſmutari; idè & diuerſa genera ſunt. De diuerſitate ſingularium ſecundum ſpeciẽ ait. Eorum quoq; quæ in eadem ſpecie ſunt diuerſa, ſupple, non differunt ſpeciẽ. Sed quoniam ſingularium aliud & tua materia, & ſpecies, & quod mouit: & ſpecies, & mea materia; idè vniuerſali ratione eadem. Atq; ſicut ea, quæ diuerſa ſunt genere, analogicè ſunt eadem: ita ea, quæ diuerſa ſunt, quatenus ſingularia; vniuerſali ratione eadem dicuntur. Anima duertendum tamen nos non poſſe dicere vniuerſali ratione eadem eſſe; ſed dici, & vniuerſali ratione dicenda eſſe. Quæ enim vniuerſalia dicuntur, non ſunt. Quia definitio conſtat ex genere; & differentia, & vltimorum, quæ ſunt ipſa ſingularia, eſt ex vltima differentia, eſtq; vnius definiti vna definitio. Non enim ſunt duo genus, & differentia nec in definitione, nec in definito; nec horum mediæ ſpecies, & differentia ge-

nerum ad definitionem sunt necessariz, vt in Septimi Libri Capite duodecimo, & Decimi Capite vndecimo traditur; ideo hoc loco omittens specierum, & differentiarum differentias, considerat singula quatenus sunt diuersa vel genere, vel vltima specie: id est ipsa mea, & ipsa sua specie; materia mea, mouēte causa mea, & tua. Ad questionem, in qua querebatur vtrum eadem, an diuersa principia, & elementa sint substantiarum, ad aliquid, & qualitatum? ita respondet. Pater, quod cum multipliciter dicantur, similiter ac si diceret. Manifestum est ea, que sunt, multis dici modis; & eadē esse, & non eadem, sed diuersa. Que distinguit dicens. Si diuidantur; id est, si ratione distincta considerentur. Quare, subiungit. Vniuscuiusq; sunt: id est, Ideo vniuscuiusq; sunt ipsa principia multipliciter dicenda; id est, & eadem, & non eadem, sed diuersa. Alio verò modo considerationis, quo ea, que sunt, si vt quoddam totum cōsiderentur, hoc modo & eorum causæ, & principia eadem sunt, analogicè tamen. Ideo ait. Nisi quod alio modo eadem: Analogicè nanq; eadem. Hęc verò principia, & causæ, quæ cum alia, & alia; tum alia analogicè sunt: materia, species, priuatio, & mouēs sunt. Verum quia perceptis substantijs, omnia perimuntur; ideo ait. Hoc modo considerantibus substantiarum causæ, quasi omnium causæ sunt. Postremò quoniam ea, que in vniuerso sunt, ipsa sunt singularia, in quibus duplex actus perpenditur, primus, & secundus, qui actus inductione, & analogia cognoscitur, vt in Libri Noni Capite sexto huiusmodi exemplo explanat. Sicuti vigilans, inquit, ad dormientem, & sicut segregatū à materia ad materiā; id est sicut quod quid erat esse ad materiam. Ex quibus clarum fit quod ait. Præterea quod primum actu est; id est, Præterea que hætenus dicta sunt, causæ omnium illę sunt, quæ primum actu sunt; omnium;

nium; id est, omnium secundorum actuum. Ea, quæ primū
 actu sunt, & id quod primum actu est, secundum substantiā
 idem sunt. Quia verò horum primorum omnia prima sicut
 materiæ, formæ, priuationes eodem modo sunt omnium
 causæ; idè ait. Illo verò modo alia prima; quæcunq; con-
 traria; id est, species, & priuatio. Horū, quæ sunt primū actu
 illo modo: id est, & quatenus singularia, & quatenus pri-
 ma omniū, sunt causæ. Quare, subiungit. Quæ nec vt gene-
 ra, neq; multipliciter dicuntur; id est: Nec vt genera, quæ sūt
 rōnes vniuersales, Neq; multipliciter; quia singulorū singu-
 lę, & primorum primę causę sunt. Eodē sensu & de causa,
 quæ est materia ait. Itē & materię; id est, oīum, quæ sunt pri-
 mū actu, & materię primę sunt. Quæ nec vt genera, nec mul-
 tipliciter dicuntur; id est, materia singulorū compositorū in
 cōsideratione, qua primū actu sunt. Ex hoc Capite colligi-
 tur in Aristotelico modo philosophādi, esse quēdā vniuer-
 saliter dicere, quēdā verò minimè, eaq; que vniuersalia dici-
 mus, nō esse, sed esse ipsa singularia. At in philosophiā Pla-
 tonica, sicut legēti planū est in Parmenide à quinto Capite
 ad finē libri, ipsa vniuersalia sūt primę substātie, primę causę,
 & prima oīum principia. Ex quib. planè cōstat eorū utrū
 que vniuersali modo philosophari; & quæ vniuersalia dici-
 mus, alterū eorū negare esse, alterū verò esse primas substā-
 tias affirmare. Itē ī philosophiā Aristotelis quæcūq; vniuer-
 salia, & genera, & generū differētię, & species, semper vnū-
 quodq; eorū de ipsis singularib. predicatur. genera nāq; &
 species sūt rōnes singulariū. Nūquā verò genus predicatur
 de suis differētijs, vel speciebus, nec differētię de specieb.
 quæ nanq; vniuersaliter dicimus, nō sunt. Hoc quidē dog-
 ma est propriū philosophię Aristotelis. At in philosophiā
 Platonis vniuersalia predicatur & de singularibus, & de vni-
 uersalibus: vt genera de differētijs, & specieb. & differētię
 generum

generum de speciebus, quibus refertū est totum Porphy-
 rij opusculum. Quod quidem opusculum, quia primum
 hanc in suo genere maximè ordinatā, & maximè proprijs
 terminis philosophiam traditam confudit, permiscuit,
 & perturbauit; meo iudicio, esset ab omnibus verè philo-
 sophantibus scholis eliminandum, explodendum, & ex-
 terminandum cum omni sua primum excogitata exposi-
 tione. Ac ne multis rem non obscuram agam, ex vno tan-
 tum exemplo reliquos eius errores conijcere licebit. Vbi
 de definitione generis loquitur, ait, genus esse, quod prædi-
 catur de pluribus differentibus specie. Probè profectò, si
 eodem sensu, quo ipsemet Aristoteles Aristotelis verba
 accepisset. Nam Aristoteles ijs verbis ait, genus prædicari
 de pluribus singularibus differentibus specie: non autem
 de pluribus speciebus, neq; de pluribus differentijs: vt in
 hoc Capite clarum est, & in Libri Quinti Capite duode-
 cimo, & in primi Topicorum Capite tertio, & quarto.
 Contra Porphyrius, ait, prædicari genus & de speciebus,
 & de suis differentijs, vt exponunt omnes eius exposito-
 res. Hac de prima controuersia inter Platonem, & Aristo-
 telem de terminis vniuersalium annotasse sufficiat. Alia
 non minor controuersia est inter eosdem de vsu forma-
 rum, vt iā in fine tertij Capitis annotauimus. Atqui quem-
 admodum illa sic hæc dissensio fieri non potest, vt inter il-
 los concilietur. Fieri enim non potest vt tam inuicem cō-
 tradicentia principia sint vera. Ac per consequens faten-
 dum est, fieri non posse ex ijs duabus quādam tertia phi-
 losophiā confecta, & confusa, ne multa absurda, & incon-
 uenientia contineat. Ex absurdis enim, & inconuenien-
 tibus principijs absurdæ etiam, & inconuenientes conclu-
 siones sequantur necesse est. Quoniam igitur post Alexan-
 drum, & Porphyrium quicumq; profitentur in schola Ari-
 stotelis

stotelis philosophari, ex ijs duabus inuicem contradicen-
 tibus philosophijs in quandam tertiam compositis, phi-
 losophantur, & eorum vnusquisq; putat se de mente Ari-
 stotelis philosophari; & (vt plurimum) alter ab altero dif-
 ferentem suam philosophiam affert; ideo mea sententia,
 tanta opinionum, & dogmatum diuersitas, & tam peregrini
 philosophantium termini emerferunt, qui multò diffi-
 ciliorem, & obscuriorem philosophiæ cognitionem effi-
 ciunt, quàm ipsa sit in tuo cādore, methodo, & verbis Ari-
 stotelis edita. Dicitur verò philosophiæ fieri non posse, vt
 componantur, præter ea, quæ supra ad id comprobandum
 dicta sunt, accedit locupletissimus testis, vir singularis inge-
 nij Picus Mirandulanus, qui maximo studio nunquam eas,
 licet toto pectore ad id incubuerit, & summopere cupiue-
 rit, nunquã tamen potuit conciliare, cum multa admiran-
 di ingenij sui reliquerit monumenta, de quibus nulla vn-
 quam atas conticescer. Immo verò dum eiusmodi concili-
 ationem moliretur, quot noua dogmata suo peracuto
 ingenio in philosophia excogitarit, quanta aduersum cõ-
 munem in scholis philosophandi modum annotarit, testes
 sunt de sua mente eiusdem conclusiones. Liceat mihi di-
 ctæ confusionis, & perturbationis philosophandi initium
 paulò alius repetere. Cum antiquiores philosophi ipsa
 singularia substantias esse putarent, & cum formas acci-
 dentales in continuo fluxu more fluminum ad singulos ta-
 ctus vestigium non seruantium, vel ad minimum tempus,
 si daretur, contemplantur, nonnulli illorum rerum natu-
 ralium scientiam esse negarunt. Hos alij consecuti, postre-
 mus verò Socrates senior, & iunior, illam antiquorum as-
 sertionem, cum rationes formarum substantialium à ma-
 teria (suo more) separatarum, & formas definitionum in-
 quirerent, minime veram esse iudicarunt. Tum vnitates

vniuer-

Pico

scilicet
philos

> in scholis Soluerit

vniuersales, omniaque esse vnum, vt liquet in Parmenide,
 statuerunt. Tum philosophiam multo magis rationi con-
 sonam, quam quæ rudioris sæculi erat, adiuuenerunt. Tã-
 to magis acceptam mortalibus, quanto vniuersalium ra-
 tiocinationes sunt magis innatæ animo nostro ratione,
 quæ est immortalis. Quæ quidem philosophia ab ipsismet
 authoribus viua voce continuè in eorum scholis ita fuit
 tradita; vt illis temporibus multos habuerit auditores; nõ
 tamen Aristotelem, quem ipsi iuuenè appellabant. Dein-
 de cum hæc philosophia diu viguisset, & auditorum men-
 tes, & animos crebra disputatione in suis opinionibus ita
 confirmasset, vt ab eis deduci vix possent; successit Ari-
 stoteles. Qui ob multas causas suas de philosophia fen-
 tentias auditoribus haud potuit persuadere. Primum quia
 magis librorum scriptioni, quam prælectionibus animo
 intentus scholas non potuit frequentare. Deinde quibus
 opinionibus mens nostra prius est imbuta, eas facilius, &
 tenacius retinet, quam nouas addiscit. Tum quia erāt ad-
 dicti iurare in verba prioris magistri. Tum quia omnis do-
 ctrina fit ex præexistenti cognitione. Tum quia prima sunt
 causæ cæterorum efficientes, & partiales. Postremò quia
 mortuo Aristotele eius scripta siue propter nimiam (vt pu-
 tabant) obscuritatem, siue quia non magni nominis à phi-
 losophantibus illorum author habebatur, vsque ad Anto-
 nini tempora in tenebris ferè sepulta latitarunt. Tunc igitur
 primum è tenebris eruta in lucem prodierunt. Quæ licet
 Alexander magno studio exponere cœperit; quia ta-
 men & ipse Platonica philosophiæ addictus, & quia dog-
 matum Aristotelis, præsertim verò eorum, quæ Libro Septi-
 mo, & hoc Duodecimo traduntur, erat ignarus. Hoc in caus-
 fa fuit, opinor, ne cōtrouersias inter has philosophias ani-
 maduerteret. Nam cum Platonica cum nutricis penè di-
 xerim,

xerim, lacte suxerit; ex altera parte verissima ea putabat,
 quibus assueuerat (quoniam ea, quibus assueuimus, & o-
 portere dici censemus) ex altera verò parte cum admira-
 retur philosophiam Aristotelis in tot genera scientiarum
 suo ordine distinctam, cum eum in omnibus methodum,
 quo ferè, si loqui posset, ipsamet natura vsa esset, contem-
 plaretur: fuit penè coactus præcognitam Platonis philo-
 sophiam cum Aristotelica nondum satis percepta confun-
 dere, & commiscere; & quodammodo, ex duabus, quæ nul-
 latenus fieri potest, vt concilientur tertiam quandam cõ-
 stituere eo modo, quo primus interpret eius scripta pu-
 blicè cœpit explanare. His additur non postrema causa,
 quia tum temporis communi magistrorum decreto sanc-
 tum fuit ne vllus scholas philosophiam Aristotelis audi-
 turus ingrederetur, nisi prius Platonicis dogmatibus esset
 institutus catenus, quatenus initio philosophiæ Aristote-
 lis adiuncta fuerunt prædicta vniuersalia Porphyrii eo sen-
 su, quo ab eorum authore conscripta fuerunt, & in scholis
 pro veris recepta. Post Alexandrum reliqui expositores al-
 ter alterum vsque ad nostra tempora secutus, vnusquisque
 eorum ex præhabitis iam in schola principijs, necessariò
 tertium hunc philosophandi modum & sibi proprium, & ab
 alijs, vt plurimum, diuersum, ob dictas causas, sequitur. At
 inquiet aliquis, quomodo ego tot sæculis tam densis tene-
 bris obruta, & occulta solus eruerim, & viderim fortasse.
 Quia cum nullus præceptor quæ prius ipse percepisset, ea
 viuâ voce mihi tradidisset, & cum nulli expositorum ita
 fuisset assensus, vt cogerer in eius expositione quicquam
 aliud quærere, præterquam veram intelligentiam verbo-
 rum Aristotelis, & eius philosophiæ puritatem, cando-
 rem, & nitorem, præ cæteris omnibus expositoribus ma-
 ximè omnium lumine Angelici doctoris præeunte; non

F est mi-

vna velle fona

est mirum si ex puro fonte hanc puram philosophandi
rationem hauerim.

CAPVT VI.

Quoniam uero tres sint substantiae, duae quidem na-
turales, alia autem immobilis de hac est dicendum,
quod necesse est perpetuam aliquam, et immo-
bilem substantiam esse. Etenim substantiae pri-
mae tantum sunt: et si cuncta corruptibiles, om-
nia corruptibilia sunt. at impossibile est aut generari motum, aut
corrumper: nam semper erat, neque tempus, cum non sit possibile
prius et posterius esse, tempore non existente: motus sane ita con-
tinuus est, sicut et tempus: aut enim idem, aut quadam ipse motus
passio est: motus uero non est continuus praeter hunc, qui se-
cundum locum, et hunc, qui circularis est. at uero si motuum,
aut effectuum est, non autem operans aliquid, non est motus: possi-
bile nanque est non operari, quod potentiam habeat: nulla igitur
utilitas erit, ne quidem si perpetuas substantias faciamus, quem-
admodum qui faciunt species: nisi aliquod principium insit, quod
mutare possit. Non igitur sufficit illa quidem nec alia substantia,
praeter species: nam si non operabitur, motus non erit: nec item si
operabitur quidem, substantia, uero eius potentia sit: non enim
erit perpetuus motus. quod enim potentia est, contingit non esse.
Oportet igitur esse tale principium, cuius substantia actus sit. Item
has oportet esse substantias absque materia: sempiternas enim esse
oportet, si aliquid quidem aeternum est, actu igitur sunt: at qui du-
bium est, nam omne quidem agens posse quoque uidetur, potens ue-
ro non omne agere: quare potentia erit prior. Verum si hoc ita sit
inlibentium erit: contingit enim posse quidem esse, nandum uero
esse. at si ut Theologi, qui ex nocte cuncta generant: sive ut phy-
sici dicunt, omnes res simul lerant, idem impossibile erit, quo tanque
uocata monobuntur, si nulla erit, actu causa, non enim ipsa materia
seipsam

seipsam mouebit, verum opifex virtus, neq; mensura, neq; terra, verum semina, atq; humanum semen. Propter quod quidam faciunt semper actum, veluti Leucippus, & Plato, cum semper esse motum dicant: cur vero, vel quem, non aiunt: nec cur sic, nec causam. nihil enim susq; deq; mouetur, sed oportet, ut semper aliquid praeexistat: sicuti nunc, natura quidem hoc modo: ut etiam aut ab intellectu, aut ab aliquo alio hoc modo: deinde quisnam primus sit, differt enim quam maximè. At neque Platoni possibile est dicere id, quod quandoq; putat principium esse, quod seipsum mouet: posterior enim pariter caelo est anima, ut ait. Arbitrari itaque potentiam actu priorem, quodammodo bene est, quodammodo vero minime: dictum autem est, quomodo. Quod autem actus sit prior Anaxagoras testatur: intellectus nanque actus est: & Empedocles amicitiam, & contentionem ponens, & qui semper esse motum aiunt, ut Leucippus. Quare non erat tempore infinito chaos, aut nox: verum semper eadem circuitione, aut aliter, si actus quidem prior potentia. Si vero semper idem circuitione, oportet, ut aliquid semper similiter operando permaneat. Quod si futura est generatio & corruptio aliud operans aliter, & aliter esse oportet. Necessse igitur est hoc quidem modo, illud secundum se operari, hoc vero secundum aliud: aut igitur secundum diuersum, aut secundum primum: necessse autem est, ut secundum hoc, hoc nanque rursus & sibi, & illi causa est. Dignius ergo est, quod primum est: hoc nanque ut similiter se habeat causa erat: ut vero aliter aliud: ut autem semper aliter ambo scilicet. Patet igitur, quod motus quoque ita se habent: cur igitur alia querere principia?

EXPOSITIO.

In disputatione de substantia generabili, & corruptibili, deq; eius causis suo ordine absoluta; conuersus ad caelum, eorum omnium mouentem cau-

44
 sum, excepta tamen causa primæ originis, qui est Deus
 summus omnium factor, ut deinceps patebit, causam, in-
 quam inuestigans; quæ suo motu, & calore ab eius lumine,
 ut videtur, emanante, cum vnoquoque vnumquodque in
 omnibus corporeis producit, ut superius dixerat, ait. Cum
 tres sint substantiæ, quarum duæ naturales, quia cum mo-
 tu sunt; altera cælum, altera verò sublunaria; nõ dixit ter-
 tia immobilis; sed alia immobilis, id est; ex tribus sub-
 stantijs alia pars est immobilis. Hic verò intelligendū est
 substantias separatas, & cælum, quatenus est ingenerabile,
 vtraq; esse immobilem substantiam. De hac ait dicendum
 necessario esse aliquam substantiam perpetuam, & immo-
 bilem. Id quod toto hoc capite ut probet nititur hoc exor-
 dio. Etenim, inquit, substantiæ primæ entium sunt, etsi cun-
 ctæ corruptibiles, sequeretur omnia esse corruptibilia, at
 quia aliqua sunt, ait; incorruptibilia; id est, motus. Qui
 quia fieri non potest, ut generetur, aut corrumpatur; ideo
 ait. Quia semper erat. Item ait fieri nõ posse, ut tempus
 generetur, aut corrumpatur. Quia fieri non potest, ut sit
 prius, aut posterius tempore non existente. Quod autem
 probatur ex motu, hoc idem probatur ex tempore, cum
 motus ita continuus sit, ut & tempus: & cum tempus aut
 idem sit quod motus, aut certè quedā passio ipsius motus.
Quia igitur quedam sunt incorruptibilia; id est, motus, &
tempus, ideo datur aliqua substantia perpetua, & immuta-
bilis. Atq; ut hanc substantiam cognoscat primo querit.
 Quis motus est, qui non generatur, neq; corrumpitur? &
 responder. Nullus alius continuus est, nisi localis, & ex lo-
 cali solus circularis; id est, cæli. Atq; ideo cælū, & eius prin-
 cipia mouentia esse substantiam perpetuam, & immobilē.
 De motus, & temporis eternitate sunt a verisimili potius
 su ppositiones, quam ab aliqua efficaci ratione desumptæ
 proba-

probationes, ideò sibi verisimiles visæ; quia in nulla vel antiquissima historia, cuius quidem memoria extaret, vnquam legere poterat, vllam vnquam in substantia cœli mutationem fuisse animaduersam. Et quia dicendum est Diuinâ bonitatem in omni creatura tantò magis vel minus elucere, quantò summo illi bono est magis vel minus propinquior est. Et quia cœlum omnium corporeum illi primo, & summo bono est maxime propinquum; ideò non est mirandum, nec à ratione alienum existimandum, si huic tâ præclaro ingenio in puris naturalibus cœlum visum sit æternitate Diuinæ bonitatis irradiari. Licet omnia infra summum Deum fuerint creata. Cum igitur statuerit necessariò esse aliquam substantiam æternam, & immobilem; deinde querit hæc substantia quomodo se habeat, dicens. Si in hac substantia esset motiuum, aut effectiuum, non tamen operans; id est, continuè non operans, sed potentia quod esset, sequeretur motum non esse. Quia quod potentiam habet, fieri potest, vt non operetur. Quare huiusmodi principium in tali substantia ponere nõ esset vtile. Nec etiam esset vtile, si quis in hac substantia perpetuû principiu poneret. Sicut aliqui, inquit; qui species faciunt; id est, idearum inuectores. Inter quas substantias, & corpora mota quia nulla est conuenientia agendi, & patiendi; ideò nulla eorû potentia mouendi. Quare ait nec in hac idearum positione vllam esse vtilitatem. Iccircò necesse est in hac esse aliquod principium quod mutare possit ita, vt sit conuenientia inter motorem, & motum. Verum quoniam (naturaliter loquendo) inter intellectum separatum, & inter corpus nulla est proportio ad motum, nisi medietur anima talis corporis, quæ & eius forma sit: ideò dixit, nec priorum modos positionum sufficere, nec Platonis, nisi ponantur species, quæ sunt mutæ volitiones, & in-

tellectio-

tellectiones, quas oportet esse inter animam cœli; & substantiam separaram. Quæ quidem operatio nisi ponatur, in hac substantia motus non erit. Vt item sit hæc operatio, si substantia huius principij esset potentia, motus non esset perpetuus. Quia quod est potentia, contingit nō esse. Quare, ait, oportere hoc principium huius substantiæ actu esse, & non potentia. Postremo, inquit, opus esse has substantias esse sine materia, ided quia sunt ex necessitate æternæ. Si aliquid æternum est, quemadmodum motus, & tempus dictum est esse eterna; & ided & actu esse. Item ait dubium esse, cum omne agens habeat potentiam ulterius agendi, & potens agere, cum non agat continuè, & quoniam potentia in utroque est; id est, & in non agendo: Actus verò in altero tantum; id est, in agendo. Si hoc esset verum, sequeretur fore ut entia in nihilum redigerentur ided, quia quod contingit esse, id contingit & nondum esse. Idem, inquit, impossibile sequeretur ex positionibus Theologorum dicentium ex priuatione omnia generari; & eorum physicorum, qui ex mixtura omnium rerum, quæ chaos appellarunt, utriusque nanque potentiam priorem faciunt. Quos interrogat quo authore mouebantur si nulla causa erit actu? Materia, respondet, seipsam non mouebit, cuius potentia est moueri; sed opifex virtus; id est, mouens causa. Neque menstrua, neque terra seipsa mouebunt; verum semina mouebunt terram, & humanum semen mouebit menstrua. Quibus rationibus adductis ait. Quidam semper actum faciunt; sicut Leucippus, & Plato, qui & motum semper esse dicunt. Cur; id est, Propter quid motum semper faciant, non dicunt: vel quem motum primum faciant, nec cur sit causam dant. Tandem ait, nihil susq; deq; mouetur; hoc est, casu sine motore; sed necesse est, ut semper aliquid præexistat. Sicut nunc, inquit, id est,

nostris temporibus cernitur; quicquid mouetur ab aliquo moueri; vel à natura, vel vi ab aliquo, vel ab intellectu, vel aliquo alio, hoc modo, quo nos in presentia sensu percipimus. Mox ait, quisnam sit primus motor non dicunt, quæ sanè singula certum est quam maxime differre in proposita questione. At neque, ait, fieri potest, vt Plato dicat quisnam sit primus motor, quem quandoque putat esse principium, quod se ipsum mouet; id est, animam. Sed quia, ait, animam esse simul cum cælo, & ab ipsa emanasse motum; & idem quia alibi ait, motum inordinatum fuisse priorem quam animam. Quia itaque animam & cum cælo, & ante cælum facit; ideo dixit Aristoteles freri non posse, vt Plato dicat quisnam sit primus motor. Itaque ait, se arbitrari potentiam actus priorem esse quodammodo posse, quodammodo verò non posse ex ijs quæ dicta sunt. Actum esse priorem testem adhibet Anaxagoram intellectum principium ponentem, intellectus quidem est actus; & Empedoclem, & Leucippum, & alios, qui semper motum fuisse arbitrabantur. Ex quibus infert tempore infinito non fuisse chaos, neque noctem; id est, potentiam, vel priuationem sicut ipsi existimarunt. Sed semper eadem circuitione, aut aliter; id est, eosdem effectus prorsus circuitione reuerti; vel aliter: id est, vel aliquo alio modo, si actus est prior potentia. Si verò, ait, semper idem circuitione; id est, si idem effectus reuersione, qui est orbium periodici motus, & horum sensibilium singulorum generatio, & corruptio, oportet vt aliquid semper similiter operando permaneat: hoc autem est substantia separata, quæ iisdem periodis semper mouet. Item si futura, inquit, est generatio, & corruptio, oportet, vt & aliud sit, quod aliter, & aliter operetur: hoc quidem est cælum, quod diuersis motibus, diuerso situ, maiore, & minore calore ex suo lumine,

in hæc inferiora emanate aliter, & aliter operatur. Verum quoniam in ordine naturæ prior est æqualis, quam inæqualis operatio: ideo ait, necesse est, vt quod semper similiter operando permanet vtraque operetur; id est, & quod est semper idem, secundum se: & hoc, quod est aliter, & aliter per aliud: id est, per cælum. Deinde querit, id per quod operatur, estne semper idem, an per aliud, & aliud operatur? & respondet. Necesse est secundum hoc; id est, secundum eundem cælum operari. Postremò exquirat quid sit in hoc principio dignius. Quia verò diuersa sunt, ex quibus hoc principium constat, ideo diuersa de eius dignitate decernit. Quod igitur in hoc principio est primum, hoc quia & sibi, & illi alij, id est cælo, est causa; ideo maxime dignum est, quod primum est, quia etiam est causa, vt semper similiter se habeat effectus. Vt verò effectus aliter, & aliter se habeat, aliud illud est dignius; hoc est cælum. Vt autem semper aliter effectus se habeat, ambo simul sunt dignius; hoc est & substantiæ separata, & cælum. Quia verò hæc, quæ ratione vniuersali sunt probata; etiam re ipsa in motibus patent; ideo ait: Cur alia principia querere oporteat?

CAPVT VII.

Quod verò & ita contingat, & si non sic, ex nobis & simul omnibus, & ex non ente erunt, hæc profectò soluentur: estque aliquid, quod semper incessabili motu mouetur. hic verò circularis est: & hoc non solum ratione, verum etiam opere patet. Quare æternum est profectò primum cælum: estque aliquid, quod mouet. Cum verò id quod mouetur, & mouet medium sit, est etiam aliquid, quod non motum mouet, quod æternum, substantia, & actus est. Hoc autem modo concupiscibile, & intelligibile mouet, non motum. horum au-

tem prima eadem sunt. desiderabile nanque quod apparet bonum : primum uero uoluntate affectabile, quod est bonum. magis uero appetimus, quia uidetur magis quam uideatur, quia appetimus; principium uero intellectio, ac intellectus ab intelligibili mouetur. Intelligibile uero alter ordo est, qui per seipsum est : & huius substantia prima, atque huiusce, quae simplex, & secundum actum est. Est autem unum, & simplex, non idem, si quidem unum significat mensuram : simplex uero quomodo se habeat ipsum. At uero bonum, quoque, & quod per se eligibile est, in eodem ordine sunt : & semper primum est optimum, aut analogum. Quod uero cuius gratia in immobilibus sit, ipsa diuisio manifestat : est enim id, cuius gratia alicui eorum, quorum hoc quidem est, hoc uero non est : mouet itaque ut quod amatur : quod mouetur autem cetera mouet. At si quid mouetur, contingit etiam aliter se habere. Quare si latio prima etiam actus est, quo mouetur, hoc modo sane contingit aliter se habere secundum locum, quamuis non secundum substantiam. Cum autem aliquid sit mouens, ipsum immobile existens, actu ens. hoc nullo modo contingit aliter se habere : latio nanque prima mutationum est : huius autem quae circularis est, hanc autem illud mouet. Ex necessitate itaque est ens : & prout necessitas bene est. & sic principium, necessarium nanque, toties dicitur, quoddam uero, quia praeter inclinationem : quoddam, sine quo non bene esset : quoddam, quod non contingit aliter se habere, sed simpliciter est : a tali ergo principio, tum caelum, tum natura dependet. Degentia uero qualis nobis pauco tempore, optima illi est, si quidem ita semper illud est nobis autem profecto id impossibile est. Quoniam & delectatio actus huius est. Et ob hoc uigilatio, sensus, intellectio maxime delectabile est : spes autem, ac memoria propter haec. Ipsa uero intellectio secundum se eius est, quod secundum se optimum est : & quae maxime est eius, quod maxime est. seipsum uero intellectus intelligit assumptione intelligibilis : intelligibilis nanque fit attingens, & intelligens, ita ut idem intellectus, & intelligibile sit. suscepti-

uum enim intelligibilis & substantia intellectus est: operatur autem habens. Quare istud magis quam illud, est id diuinum, quod intellectus videtur habere, & speculatio optimum & maxime delectabile est. Si igitur ita bene se habet Deus semper, ut nos aliquando, admirabile est: quod si magis, adhuc admirabilius est, at ita se habet. Caterum vita quoque profecto inexistit: siquidem intellectus operatio vita est, ille vero est actus: actus vero per se illius vita optima, & perpetua est. Dicimus itaque Deum sempiternum optimum viuens esse. Quare vita est eum continuum, & aeternum Deo inest: hoc enim est Deus. Quicumque vero, ut Pythagorici, & Pseusippus putant, optimum, & pulcherrimum non esse in principio, eo quod plantarum quoque ac animalium principia causae quidem sunt: bonum vero & perfectum in iis esse, quae ex iis sunt non recte putant. spermanaque ex alijs prioribus perfectis est: neque sperma primum est, sed quod perfectum est: veluti hominem dicere quispiam possit spermate priorem esse, non illum, qui eo generatur, sed alium, ex quo ipsum sperma est.

EXPOSITIO.

IN fine praecedentis Capitis dixit. Cur igitur alia principia querere oporteat, cum & rationi, & rei consentanea sint posita: initio huius ait. Cum vero ita contingat; id est, cum sic probabile sit, ut nos de hoc principio statuimus; & cum non sint ita probabiles eorum de principijs rationes, qui ex nocte, & mistura, & ex non ente principia fingunt, quorum rationes nostris soluantur, dicendum est esse aliquid, quod semper incessabili motu moueatur, & hoc esse corpus circulare, & re, & ratione patet. Quoniam igitur rationibus in praecedenti Capite adductis hoc principium est aeternum: ideo infert. Primum coelum esse aeternum. Primum dicit, propter plures prestantias; quibus reliquis corporeis antecellit. Verum quoniam

quoniam cœlum continuè mouetur; esse aliquid, quo continuè moueatur, necesse est. Quia verò cœlum mouet hæc inferiora corporea; ideo cœlū est medium; id est, & quod mouetur, & quod moueat. Quæ cum ita sint vniuersali ratione oportet, vt detur aliquid, quod nō motum moueat: vel certè vt abeat in infinitum in motis, & mouentibus. Atqui hoc, quod non motum moueat æternum sit necesse est, substantia, & actus. Item opus est, vt moueat, sicut in moribus animalium fieri videmus. Nam mouent ea, quæ sunt intelligibilia, & concupiscibilia, intelligentem, & volentem, ipsis intellectis, & volitis immotis existentibus. Quemadmodum nos ex hac ciuitate in aliam aliquod utile, pulchrum, & honestum immotum existens moueret. Ex quibus clarum est cœlum intelligere, & velle, quæ sunt animæ operationes nobilissime. Quare ex mente Aristotelis, cœlum est animatum anima, quæ est substantia, & forma orbis; alioqui cœlum nec intelligeret, nec vellet, nec à substantia separata moueretur. Qui verò ex mente Aristotelis negant cœlum esse animatum, ita, vt anima non sit eius forma; ij proculdubio eius totius philosophiæ fundamentum euertunt, & ex tam nobili philosophia impiam ferè efficiunt, id medium auferentes, per quod necessitate ordinis natura ad substantias separatas peruenitur. Postquam dixit hoc principium, quod cœlum mouet, mouere sicut concupiscibile, & intelligibile; subiungit, horum prima eadem esse; id est, concupiscibile, & intelligibile idē subiecto esse. & Horum; id est, quæ sunt obiectum intellectus, & voluntatis primi supposita eadem esse. Quod idem est, ac si diceret. Intellectum, ac volitum idem est subiecto, quamuis sint diuersa obiecta ratione diuersarum animæ potentiarum alia ratione cognoscentis, & alia volentis. Deinde explicat quid sit desiderabile, quidve primum;

amabile, dicens. Desiderabile est id, quod apparet bonū ; id est. Quicquid apparet bonum est desiderabile . Atqui ideò primum, quod est bonum ; id est primum bonum esse voluntate affectabile ; id est, summè amabile . Quia verò horum duorum actuum, quæ sunt intellectio, & volitio, intellectio est principium ; ideò primum agit de intellectu, deinde verò de volitione. Intellectionem esse priorem sic probat. Magis ideò, inquit, quia videmus, appetimus ; quam contra, quia appetimus ideò videmus . Ex quibus sequitur intellectionem esse principium. Quia verò cœli actio est intellectio ; ergo cœli intellectus ab intelligibili mouetur. Deinde de hoc intelligibili ait. Intelligibile verò ; id est, hoc intelligibile, quod cœlum intelligit, alter ordo, inquit, est ; hoc est, alter ordo intellectuum. Nam primus ordo quoad nos, intellectuum, sunt animæ orbium ; secundus verò est, qui ab illo primo quoad nos, ordine intelligitur. Dicit itaque secundum hunc ordinem intellectuum per seipsum esse ; id est, ordinem substantiarum à corpore separatarum, & huius ordinis substantiam esse primam substantiam, & huius ordinis esse substantiam, quæ simplex, & secundum actum est. Quod autem sigillatim de hac substantia dictum est, de qualibet huius ordinis substantia intelligendum est, quem secundum ordinem intellectuum appellavit. Verùm quoniam hæc vox, simplex, & mensuram, & perfectionem significat ; ideò ad huius principij perfectionem referendam esse docet. Hætenus de intellectione, sequitur de volitione . Bonum, inquit, & quod per se eligibile est in eodem ordine sunt ; id est, Omne bonum per se eligibile est, & omne per se eligibile est bonum . In ordine verò bonorum quod est primum est semper optimum, aut analogon ; id est, aut proportionale ; id est, quo primo propinquius, eò melius.

Hic

Hic non agit de summo bono, quod in decimo Capite appellat vniuersi ipsum bonum, & ipsum optimum: sed de bono, quod est & in substantia generabili, & corruptibili, & in cęlo, & in substantijs separatis. Quorum quidem bonitatum est quędam inuicem proportio vnius ad aliam & ad alias; & aliarum ad alias. In substantia generabili, & corruptibili bonitates, quas oculis percipimus pulchritudines appellamus, quas auditu concentus, & consonantias; quas olfactu odores; quas gustu sapes; quas tactu sunt quam plurimę in sua temperie, sicut & in alijs sensationibus proprię in vnaquaque. Quoniam verò hæc omnia corporea dependent à cęlo non ratione causę primę originis; quę est sapientissimus rerum omnium architectus Deus, à quo ita dependent; sed ratione causę mouentis, & finalis, quatenus motu, luce, & calore in omnibus corporeis vnoquoque vnumquodq; producit. Quamobrem omnes hæc bonitates, quę in ijs corporeis sparsim reperiuntur, in toto cęlo, & in qualibet eius parte vniuersè continentur. Quas quidem bonitates hæc inferiora corporea motu, lumine, & calore ab ipso cęlo recipiunt; & omnia ipsum cęlum tanquam suum bonum appetunt. Ac quemadmodum hæc substantia ratione boni & mouentis à cęlo dependet; ita cęlum ratione causę mouentis, & boni dependet à substantijs separatis. Bono ita definito, primum bonum dixit esse optimū, aut analogon; id est, primum bonum esse optimū, cętera verò bona quo primo propinquiora, eo meliora. Mox docet bonum, cuius gratia mouetur esse in immobilibus, hocq; diuisione boni fieri manifestum. Diuiditur enim bonum & in bonū, quod est in re, & in bonū, quod est in anima cognoscente bonū, quod est in re. Quamuis verò vtrunq; horū bonorū moueat, & sit causa mouens: illud tamē quod extra mētē,

id est

id est in re est, est; illud verò, quod dicitur esse in anima nò
 est. Illud quatenus amatur, mouet, & non mouetur; hoc
 verò, quod est in anima, & mouetur, & mouet quatenus il-
 lud amat. Hoc verò quod mouetur cætera, inquit, mouet;
 id est, anouet primò orbem, per orbem verò cætera infe-
 riora corporea. Anima orbis concipiens in se bonitates
 substantiæ separata seipsam intelligit; & se intelligendo
 quendam efficit circulum. Quia verò hæc anima est forma
 corporis perfectè spherici neque grauis, neq; leuis; idè
 sicut anima suum efficit circulum; ita & corpus ipsius ani-
 mæ cum sit circularè, & aptum circulo moueri, circulum
 faciat necesse est. Ad hæc, quicquid mouetur, inquit, con-
 tingit ei, vt etiam aliter se habeat; & idè latio prima: sic
 cælum vocat, quod tametsi actus est, sicut in præcedenti
 Capite patuit, tamen quatenus mouetur, contingit ei ali-
 ter se habere; hoc est, secundum locum, non secundum
 substantiam. Iam verò de substantia separata. Cum autem;
 inquit, aliquid sit mouens, ipsum immobile existens, actu
 ens, huic nullo modo contingit aliter se habere. Hoc au-
 tem mouens esse, quod cælum moueat, sic probat. Latio
 nanque, inquit, omnium mutationum prima est, circularis
 verò latio est prima omnium lationum. Quia igitur primo
 motui primus motor assistit; idè cælum necessariò ab
 hoc motore mouetur. Præter alias perfectiones huic mo-
 tori verissimè maxima ratio attributa est, inquit, ens ex
 necessitate, & prout necessitas, bene est: principium ita
 necessarium, vt aliter illi non cõtingat vt possit esse in suo
 modo philosophandi. Quia verò quoddam necessarium
 imperfectionè significat, idè vt hoc exciperet, ait, Quod-
 dam necessarium vi; id est contra voluntatem necessita-
 tèm patienti afferens. Quoddam necessarium sine quo
 non bene esset: sicuti viatori sine equo aliquod longum
 iter

iter conficere, quod & pedes poffet, fed non equè bene.
Quoddam neceffarium eft, quod non contingit, vt aliter
fe habeat, fed fimpliciter eft. Ab huiusmodi igitur princi-
pio concludit & cœlum & naturam; id eft, ordinem rerum
dependere. Partibus huius principij, nonnunquam separa-
tim fumtis, nonnunquam verò omnibus fimul fic expli-
catis; deinceps de operationibus animę cœli fub specie
totius principij aggreditur explicare. Quibus quidē ope-
rationibus oftendit hoc principium maxime delectabilem;
& maxime iucundam vitam omni æuo degere, dicens. De-
gentia verò, qualis nobis pauco tempore, optima illi eft;
id eft, maxime delectabilis difpofitio, qualis nobis pauco
tempore, ipro imbecillitate noſtræ naturæ tantæ vicifitu-
dini rerum expoſitę tum contingit; cum aliquo iucundif-
ſimo, & nobiliſſimo animi noſtri deſiderio bonitates, pul-
chritudines, & præſtantias mutuo flagrantibus oculis ma-
gna lætitia intuentes, & amantes fruimur; vt cum milites,
& eorum præfecti Imperatorium ardorem oculorum præ-
liando conſpiciunt; vt cum parentes clariffimis ſibi filijs
diu deſideratis occurrunt; vt tandem cum ſponſus & ſpō-
fa per blando, & ſuauiſſimo reciproco conſpectu oblecta-
tur. In hoc verò principio optima eft, inquit, ſiquidem il-
lud ſemper ita eft. In ipſo enim inſunt rationes omnium
bonorum, & perfectionum vniuerſi. In ipſo inſt intelli-
gens, & volens, intellectum, & volitum actu exiſtentia. No-
bis verò vt id contingat fieri non pōteſt cū quia non om-
nia bona omnium ſimul collecta ſingulis, ſed diuiſa, & di-
ſpertita omnibus benigniſſimus parens Deus largitur; tū
quia cum labore omnis noſtra actio ſexcentis agritudini-
bus, doloribus, ærumnis, infortunijs, morti deniq; ſemper
vita noſtra obnoxia. Quia verò hoc principium actus eſt:
ideo & eius vigilatio, & ſenſus, & intellectio maxime delectabile,
ſtabilia,

& iucunda sunt: Quia verò hæc delectabilia sunt; idèd & memoria præteritorum, & spes futurorum in ipso delectabilis est. In ipso vigilia, sensus, memoria; spes non èo modo, quo sunt propria naturæ rationali, sed quo sunt peculiaria huius principij naturæ intellectiue. Cui hæc omnia longe perfectiore ratione sine vlla comparatione, quæ humano intellectu nequit cogitari, nedum verbis explicari, insunt; quam naturæ ratione præditæ. Quæ quidem natura intellectiua & præsentia tangit certitudine sensus, & futura cernit perspicacia rationis, quamuis non sit ipsa rationalis, sed proprietate naturæ intellectiue. Deinde affert rationem, cur optima de gentia huic principio insit, dicens. Ipsius intellectiorem per se esse illius, quod per se in vniuerso optimum est. Item quæ, inquit, maximè est intellectio; id est, animæ cæli, eius est, quod maximè est, substantiæ separatae, quæ est quid maximè in vniuerso. Tum verò quomodo hæc intellectio fiat tradit, Intellectum assumptione intelligibilis seipsum intelligere: ipsumq; intellectum fieri intelligibilem attingentem intelligibile, & vt intelligens, ita vt idem intellectus & intelligibile sit. Quoniam verò omnis intellectus est quid susceptiuum & intelligibilis, & substantiæ; noster etiam est susceptiuus omnium specierum, & accidentium, & substantiarum. Quoniam verò omnis intellectus operatur habens in se speciem intelligibilem; idèd, istud, id est huius principij intellectus; est magis quam illud; id est, noster. quid Diuinum: quia & in se primam substantiam, quæ in ordine naturæ est quid optimum habet assumptione, & operatur in se habens quid optimum. Huius igitur principij speculatio quid optimum, & maximè delectabile est. Tum huius principij bonitatem admiratur, quod more vulgi illius temporis Deum appellat, inquiens. Si igitur ita benè se

Deus

Deus habet semper, vt nos aliquando, licet paruo tempore; admirabile est. Quod si magis, inquit, bene se habeat, admirabilius. At ita se habet, concludit; & semper, & magis. Tum, ceterum, inquit, vita quoque profecto inexistit: iuxta ac si diceret. Vita viuit. Quod ideo est dicendum, quia operatio intellectus nobilissima vita est. Quia vero hoc principium est per se actus; ideo actus est per se optima, & perpetua illius vita. Dicimus itaque, concludit, Deum esse viuens optimum, atque sempiternum. Atque ideo Deo inest vita, & æuum felicissimum, continuum, & sempiternum. Concludit igitur hoc esse Deum ex vsu vulgi illius temporis loquendo. Cælum enim, & cælos communiter Deos appellabant, vt Saturnum, Iouem, Martem, Venerem, quorum nomina à nostro etiam vsu non respuuntur, quæ profecto & ratione veræ Religionis, & ratione excellentiæ illius cœlestis naturæ ex omni memoria essent mea sententia, abolenda. At quia ratio philosophandi Pythagoricorum, & Pseusippi objicit aliquid principiorum perfectionibus, & ipsi primo; horum, & aliorum, qui sunt in eadem hæresi vt rationes refellat, ideo ait. Quicumque vt Pythagorici, & Pseusippus putant, ipsi non inesse principio optimum, & pulcherrimum: id est. Quicumque putant principium ad ea relatum, quorum est principium non esse optimum, & pulcherrimum, non recte putant. Quia quædam principia perfectorum imperfecta esse videntur; vt plantarum, & animalium; id est semina, quæ sunt quid imperfectum; plantæ verò & animalia ex ijs seminibus orta & perfecta esse, & bonum in eis; ideo existimant non inesse in causis bonum, & perfectum, quod ait eos recte non putare. Sperma enim ex alijs causis perfectis prioribus est. Sperma item non est primum in natura; sed quod perfectum est, id primum est in ordine naturæ.

Quemadmodum, inquit, aliquis posset dicere hominem priorem esse spermate, non quidem illum, qui tanquam ex spermate ortus consideratur; sed eum, qui tanquam ex eo, ex quo sperma est cogitur.

CAPUT VIII.

*Q*uod itaque est quedam eterna immobilisque substantia, & à sensibilibus separata, constat ex dictis. Ostensum autem est, quod nec ullam magnitudinem possibile est hanc substantiam habere, verum impartibilis, indiuisibilisque est. nam in infinito tempore mouet, nihil verò finitum infinitam potentiam habet. Cum verò omnis magnitudo aut infinita, aut finita sit, finitam quidem propter hoc non haberet magnitudinem: infinitam verò, quoniam omnino nulla est infinita magnitudo. At verò quoniam quid impassibile, & immutabile est: omnes namque reliqui motus posteriores eo sunt, qui secundum locum est. Et quidem hæc propter quid hoc se habeant modo dilucida sunt. Utrum autem una sit ponenda talis substantia, an plures, & quod non oportet nos latere, sed meminisse quoque aliorum sententias, quod de pluralitate nihil, quod dictu egregium sit, dixerunt. De ideis namque opinio nullam accommodatam considerationem habet: numeros namque dicunt ideas: de numeris verò quandoque ut de infinitis aiunt, quandoque tanquam usque ad denarium determinatis: qua verò de causa tanta numerorum pluralitas sit, nihil cum diligentia demonstratiua dicitur. Nobis verò ex præsuppositis, atque determinatis dicendum est. Principium enim ac primum entium, tum per se, tum per accidens, immobile est: mouens autem primo, sempiterno & uno motu. Cum verò quod mouetur, necesse sit ab aliquo moueri, (primumque mouens immobile per se esse) ac motu aeterno ab aeterno moueri, & uno ab uno, uidemusque præter simplicem rationem totius quam dicimus primam substantiam, & immobilem mouere,

& ceteras etiã lationes, quæ errantium sunt sempiternas esse (Sempiternum nanque, & irrequiescibile circulare corpus est: monstratum autem est de ijs in physicis) necesse est harum quoque lationum unamquamque à per se immobili, & aeterna substantia moueri. nam & stellarum natura perpetua substantia quedam existens: & quod mouet perpetuum, & prius est moto: & quod prius substantia est, substantia sit necesse est. Constat itaque necesse esse tot substantias esse natura perpetuas, & per se immobiles, ac absque magnitudine ob causam prius dictam. Quod igitur substantiæ sunt, & harum quanam prima, quæ uel secunda, secundum eum ordinem, quem & lationes siderum habent, patet. Pluralitatem uerò lationum ex peculiarissima philosophia mathematicarum scientiarum, uidelicet ex astrologia, considerandum est: hæc enim de substantia sensibili quidem, ac sempiterna speculatur: cetera uerò de nulla quidem substantia, ueluti quæ circa numeros, atque quæ circa geometriam. Et quidem quod plures sint eorum, quæ feruntur lationes manifestum etiam est ijs, qui parum attigerunt: pluribus enim quam una errantium astrorum unumquodque fertur. Quot uerò hæc sint, nunc quidem nos ea, quæ quidam mathematicorum aiunt, intelligendi gratia dicimus, & ut aliquam determinatam mente pluralitatem percipiamus. Deinceps quaedam quidem nos ipsos querere decet, quaedam uerò à querentibus sciscitari, si quid præter ea, quæ nunc dicta sunt, ijs uideatur, qui circa hæc uersantur, diligere quidem utrosque, adharere uerò certioribus. Eudoxus igitur Solis, & Lunæ utriusque lationem in tribus posuit spheris esse: quarum primam quidem eam esse, quæ non errantium stellarum. Secundam uerò, secundum id, quod per medium zodiacum. Tertiam porro, secundum eum, qui in latitudine zodiaci obliquatur: in maiori autem latitudine obliquari eum, secundum quem Luna fertur, quam secundum quem Sol. Errantium uerò stellarum uniuscuiusque in quatuor spheris: quarum primam quidem, & secundam, eandem illis esse. Etenim quæ non

errantium est, eam illam esse, quæ omnes fert: at eam, quæ sub ipsa ordinata est, ac quæ secundum zodiacum lationem habet, communem omnibus esse. tertia vero, omnium polos in eo, quot per medium zodiacum esse. quarta autem lationem, secundum eum, qui obliquatus ad medium eius est: esse vero tertia sphaera polos aliarum quidem proprios. Veneris quidem, & Mercurij eosdem. At Calippus situm quidem sphaerarum eundem Eudoxo ponebat, hoc est distantiarum ordinem: pluralitatem etiam stelle quidem Iouis, ac Saturni eandem illi attribuebat. Soli vero, & Luna duas adhuc putabat sphaeras addendas esse, si quis eorum, quæ sensibilibus apparent causas assignare debeat. Cæteris vero errantium unicuique unam: necesse vero esse si debent omnes simul posita, quæ apparent, reddere secundum unamquamque errantium alteras sphaeras, una pauciores esse, quæ reuoluant, & ad idem positione, semper primam eius aëtri sphaeram, quod inferius ordinatum est, constituent: hoc enim modo solum contingit errantium lationem omnia facere. Cum igitur in quibus ipsa quidem feruntur sphaeris, hæ quidem octo, hæ vero vigintiquinque sint, harum sanè illas solas non oportet resolui, in quibus fertur, quod infimè ordinatum est: quæ quidem duarum primarum sphaeras resoluunt, sex erunt: quæ vero posteriorum quatuor, sexdecim: cunctarum vero numerus, tum earum, quæ ferunt, tum quæ reuoluunt eas, quinquagintaquinque. Quod si Lunæ, & Soli non addat aliquis, quos diximus, motus omnes sphaera, erunt septem & quadraginta. Pluralitas itaque sphaerarum tanta sit. Quare substantias quoque, & principia, tum immobilia, tum sensibilia tot rationabiliter arbitrandum est esse: quod enim necessarium est relinquatur potentioribus dicendum. Quod si nullam lationem possibile est esse, quæ non ordinetur ad lationem stelle, omnem item naturam, omnemque substantiam impassibilem & per se, arbitrari oportet optimum sortitam finem esse, nulla profectò præter has alia natura erit, sed hunc necesse est numerum substantiarum esse. si etenim alie sunt, uti-

que mouebunt, cum lationis finis sint. Sed esse alias lationes præter dictas impossibile est: hoc autem ex ijs, quæ feruntur, rationabile est excipere: si enim omne, quod fert, eius gratia quod fertur, suapte natura est, omnisque latio alicuius, quod fertur, est, nulla latio sui gratia erit profectò, nec alterius lationis, verum Stellarum causa. Si namque latio lationis causa erit, illam quoque oportebit alia gratia esse. Quare cum non sit processus in infinitum, finis omnis lationis erit diuinorum corporum aliquod, quæ in cælo feruntur. Quod autem cælum sit unum manifestum est: si enim plures essent cæli, ut homines, principium uniuscuiusque erit specie unum, numero multa: at quæcunque multa numero, materiam habent: una etenim & eadem multorum ratio est, veluti hominis: Socrates verò unus: Ipsum verò quid erat esse primum, non habet materiam, cum actus sit: unum ergo tum ratione, tum numero, primum mouens immobile ens est: id etiam igitur, quod semper, continuoque mouetur: unum ergo tantum cælum est. Tradita autem sunt quedam à maioribus nostris, & admodum antiquis, ac in fabula figura posterioribus relicta, quod ij Dii sint, uniuersamque naturam Diuinum contineat. Cetera verò fabulosè ad multitudinis persuasionem, & ad legum, ac eius quod conferat opportunitatem, iam allata sunt. hominiformes namque ac aliorum animalium nonnullis similes eos dicunt, ac alia consequentia, & similia ijs, quæ dicta sunt: quorum si quis ipsum solum primum separando accipiat, quod Deos arbitrabantur primas substantias esse, Diuinè profectò dictum putabit, & (ut verisimile est) sæpius quaque arte, & philosophia, quod possibile fuit inuenta corruptaque rursus has illorum opiniones quasdam reliquias, nunc vsque saluatas esse. Paterna itaque, ac priorum opinio in tantum nobis manifesta sit.

E X P O S I T I O.

IN proximo superiore Capite egit de cœlo, de eius animæ intellectione, & volitione de substantia separata, de horum vnoquoque modo sigillatim, modo verò de toto principio simul sumpto: in hoc verò Capite de huius principij elementis est acturus: id est Quot sint orbes, quotve substantiæ separatæ. De quarum quidem substantiarum separatarum specie in vniuersum, dicit. Quod itaq; est quedam æterna, immobilisq; substantia, & à sensibilibus separata, constat ex dictis: id est, in superioribus, & in octauo Physicorum: quibus ostensum est, hanc substantiam nullam habere magnitudinem. Atque ideò non posse partiri, nec diuidi; quia infinito tempore mouet: nihil enim finitum infinitam potentiam habet. Quia verò omnis magnitudo aut finita, aut infinita est; infinita magnitudo quia nulla est: finita verò vt habeat vires infinitas fieri non potest. Ergo neque finitam, neque infinitam magnitudinem habet. Deinde probat fieri non posse, vt patiatur, aut commutetur. Omnes enim ceteri motus in ordine motorum, & mouentium locali motu sunt posteriores, quia localis est caussa aliorum motuum; ideò dicendum est, alios motus non agere in localem. Itē quia fieri non potest, vt, motum; id est, res mota in suum agat motorem; ideò localis in suum non agit motorem; primus igitur motor fieri non potest, vt patiatur, aut commutetur. Quæ omnia propter quid, ait; id est, propter suas causas sunt hoc modo dilucida. Sed nondum patet, & nō debet nos latere, inquit, vna, an plures, & si plures, quot huiusmodi substantiæ ponendæ sint. Qua de re nihil se, ait, ex aliorum philosophorum sententijs comperisse egregium, quod referre posset. De ideis Platonicæ philosophiæ, nullam,

lam, inquit, rationi accommodatam cōsiderationem eius opinio habet; quia numeros ens esse dicunt: & de numeros quandoq; vt de infinitis tractant, quandoque tanquam vsque ad denarium determinatis: qua verò de caussa tanta sit pluralitas numerorum, nihil ab eis dicitur, inquit, cū diligētia demonstratiua. Quoniam (vt plurimum) non suis terminis, sed metaphoricè non solum Platonis, sed etiam omnium vsque ad Aristotelem, philosophorum philosophia tractari videtur. Ipse verò, qui elaborat, vt proprijs terminis hanc philosophiam instituat, de se verba faciens ait. Nobis verò ex presuppōitis, & determinatis dicendum est, principium, & primum entium tum per se, tum per accidēs immobile esse, & mouere primo, sempiterno, & vno motu: Vno; id est, circulari, vniformi, & in se equali: Et primum mouens esse per se immobile, & æternum motum ab æterno motore moueri, & prouenire; & vnum motum ab vno motore. Vnum motum; id est, quemlibet simplicem motum; quia errantium stellarum apparentes motus non sunt simplices, sed ex diuersis simplicibus compositi. Deinde videmus, inquit, præter lationem primi mobilis; id est, primi orbis, etiam lationes errantium stellarum sempiternas esse, ideò, quia circulare corpus; id est, cœlū, sempiternum, & irrequiescibile est. Quoniam verò hæc ita sese habere demonstratum est in physicis, ideò infert, necesse esse, vt harum lationum vnaquæque à per se immobili, & æterna substantia moueatur. Lationum; id est, simplicium, & æqualium lationum. Has verò substantias, quæ orbis mouent, esse substantias ita probat. Quoniam, ait, & stellarū natura est quædam perpetua substantia: & id quod mouet est perpetuū: & in ordine naturæ motor est prius eo, quod moueatur; id est, moto; quod verò prius est substantia, ipsum etiam substantia sit necesse est. Constat itaque (inquit)

(inquit) necessariò tot esse substantias separatas, natura perpetuas, & immobiles, absq; magnitudine propter prædictas causas: quot simplices lationes in stellis deprehenduntur. Has igitur (inquit) substantias esse, patet. Atque quæ eorum prima, quæve secunda, eo ordine esse, quo & ordo lationum orbium apparet; id est, sicut ordo orbium est; ita & orbium motorum est. Lationes aliquando orbis, interdum sicut & sonant, motus significant. Stellæ verò vt sonant, stellas, nonnunquam verò orbis, quorum sunt partes. Vt autem pluralitas substantiarum separatarum deprehendatur, opus est, vt prius pluralitas simplicium lationum comperta habeatur. Hæc pluralitas (inquit) simplicium lationum ab astrologia petatur, quæ est peculiarissima huius rei sciëntia, quæ sola ex mathematica speculatur de substantia sensibili, & æterna: cæteræ verò mathematicæ sicut geometria, & Arithmetica de nulla substantia considerant. Pluribus lationibus vnumquodq; errantium astrorum ferri; omnibus (inquit) qui vel parum astrologicæ speculationis attigerunt, manifestum est. Quot verò (inquit) id est, lationes sint, nunc nos ea dicimus esse: id est affirmamus; quæ quidam mathematicorum, id est, astrologorum aiunt; intelligendi gratia dicentes, vt aliquam determinatam pluralitatem mente percipiamus. Deinceps; id est, cum eorum opiniones adduxerimus, quædam (inquit) nos ipsos ex ijs querere decet; id est ex nostra mente statueret; & quædam à querentibus; id est, astrologiæ operam dantibus; si quid præter ea, quæ nos statuimus, aliter videbitur: certioribus, inquit, adhibebimus; & vtrisque, id est, & certioribus, & minus certis gratiam habebimus. Deinde ex astrologia Eudoxi, & Calippi refert, quot sint motus, & ex motuum cognitione quot sphære; id est orbis cœli, & ex eorum ordine quot substantiæ separate motrices,

trices, & quis eorum ordo. Quæ ut verisimilia viderentur tradidit & quæ essent polorum declinationes vniuscuiusque orbis, & eorum ad diuersa progressionés, & alia ad hanc rem necessaria.

Quorum omnium expositionem missam facimus, cum quia nostra tempestate plenior, & copiosior est de cœlo cognitio, tum quia præpotenti Diuina virtute adiuti, nos tanquam nostrum inuentum in philosophia Aristotelis astrologiam multò probabiliorem habemus, & Philosophiæ Aristotelis omnino consentaneam, immo quæ est quædam pars metaphysicæ eius, quatenus speculatur de substantijs, quæ sunt orbés cœli, & quodammodo de earum animabus, & quodammodo de substantijs separatis mouentibus, & etiam de modo, quo immobiles motores moueant animatos orbés, ex qua astrologia, quæcunque ad hanc nostram rem necessaria visa fuerint, afferemus, aliorum omnium, qui de cœlo scripserunt, positiones non sine ratione refellentes. Eudoxus, & Calippus enitentur ut apparentes errantium stellarum inæqualitates tueantur, in orbibus concétricis, & ex nostris Fracastorius, & ad æquales motus redigant. Quanquam huiusmodi orbés philosophia Aristotelis admittit: tamen præter alia quamplurima, quibus philosophiæ Aristotelis repugnant, ex maiore parte (ut mathematici tractant astrologiam, quorum est accidentia speculari) dicere coguntur orbem ab orbe moueri, & sisti trahendo, impellendo, rapiendo, vehendo, & alia huiusmodi his substantis omnino indigna, & huic philosophiæ omnino repugnantia; & ideo meritò refellenda. Alia item ratio prorsus non audienda tuendarum huiusmodi inæqualitatum in orbibus eccentricis, & epicyclis est inuentum summi mathematici Claudij Ptolomæi, ut in suo Almagesto; id est, libro magnæ compositionis

est videre. Hunc sequuntur Georgius Probachius, Serenissimus Alphonfus Rex Castellæ, & quamplurimi præstantissimo ingenio viri, & vbiq; terrarum scholæ ferè omnes magno applausu, & admiratione allegant. Propterea (inquam) non est audienda, quia eiusmodi positiones philosophiæ Aristotelis sunt contrariæ, præsertim verò secundo de cælo, & mundo. Et quia nos proprio sensu quædam animaduertimus, quibus eius positio prorsus tollitur. Quæ quia in cognitione stellarum paulò versatioribus quin sunt grata futura non dubitamus; ideò operæ pretium fore diximus, si ea hic quàm breuissimè paucis perstrinxerimus.

Si stellæ in eccentricis, & epicyclis deferrentur, sequeretur illas esse modo nobis propinquiores, modo verò remotiores: atque ideò modo maiores, modo verò minores viderentur. Quare stellam, quàm indigno nomine Martem appellamus, aiunt deferri in epicyclo tantæ magnitudinis. Quod si esset verum, sequeretur stellam propè oppositum augis constitutam, qualium est distans à centro vniuersi, vnius, talium propè augem constitutam distare trium; atque ideò maior, & minor in his positionibus, tripla, & tertia pars appareret. At quoniam iudicio omnium hæc stella semper æqualis cernitur; ideò in epicyclo nõ deferretur. Hoc idem ex stella Veneris probatur, cuius, vt & Martis epicyclû aiunt apparere tantæ, & aliquanto maioris vastitatis. Nam hæc stella propè oppositum augis, & propè augem delata, quantum tria excedunt vnum, tantum pro accessione, & recessione excedere, & minui videretur. At quia in vtraque positione semper æqualis conspicitur; ideò sequitur nec stellæ Veneris esse epicyclû. Quorum sensus, absque vllò instrumento certissimus est iudex. Magnitudinem corporis Lunaris cum suum orbem lumine compleffet, instrumento, cuius diameter ferè viginti passuum.

passuum erat, obseruauit dum esset in auge, & dum esset in opposito augis epicycli, iuxta eorum positiones, si in epicyclo deferretur, si in illa positione erat quinque, in hac erit sex. Verum quia earum duarum positionum nullam omnino, quæ quidem percipi sensu posset, differentiam magnitudinis reperi: ideo nec Luna profecto in epicyclo deferretur. Quæ uero maculæ in corpore Lunari apparent, et semper centrum uniuersi respiciunt: at si in epicyclo deferrentur, certè non semper eadem pars terram aspiceret; sed vicissim unaquæque pars in quauis epicycli reuolutione. Quamobrem nec Luna in epicyclo deferretur. Verum quoniam proprietates rationum de cælo exigit, ut quod de vno verum esse probatur, id etiam de omnibus eiusmodi verum esse credatur: sicut Luna rotunda demonstrata, omnes etiam stellæ rotundæ creduntur: ideo quod de ijs tribus probatum est, id de omnibus alijs credendum est. Cuius uero sit positio inanis epicyclorum, per consequens debet esse & eccentricorum, cum ex eadem persuasione sint positi. Verum quid de admirandis motibus stellæ Mercurij dicemus? quæ planè sub radijs solaribus ita occultatur, ut raro in toto mortalis uitæ currente videatur. Nihil sanè aliud nisi tam multa mira de illa Ptolomæum excogitasse, magis ut mathematicam disciplinam, (in qua illum excelluisse fatendum est) ostentaret, quam ut uera illa esse crederet. Quemadmodum nostra etate Copernicus astrologiam in suo genere satis quidem illam elegantem; sed tamen & in se, & in philosophia Aristotelis nulli ueritati innitentem excogitauit.

Nobis autem ex ijs, quæ in motibus stellarum, & philosophia Aristotelis apparent, dicendum est cælum mobile constare vno & triginta orbibus animatis, qui mouentur à quatuor & viginti substantijs intellectualibus à corpore

separatis. Quæ quatenus sunt primum pulchrum, & bonum, intelliguntur, & amore expetuntur ab animabus orbium in sua intellectione suscipientium nō solum species, sed & ipsas substantias separatas. Verūm quoniam, ut iam dictum est, sunt formæ corporum neq; grauium, neque leuium, & figurę perfectæ sphericę; ideo quemadmodum in se quodam circulo conuertuntur: ita necesse est eorū quoque corpora circulo conuerti summa delectatione in suis intellectionibus continua perfruentes. Quorum quidem orbium vnusquisque mundo est concentricus.

Primus autē eorum vnō simplici motu mouetur: ceteri verò orbis mouentur vnusquisq; motu cōposito ex plurib. & diuersis, simplicibus tamen motibus. Quorum quidē simplicium diuersorū motuum vnusquisq; per se sibi per totum ita est æqualis, ut tēporibus æqualibus æquales semper angulos cētro vniuersi circumagat. Horum igitur vnus & triginta orbium motus sese nostro præcipuē aspectui obijcientium sunt nouē, videlicet motus primi mobilis, stellarum fixarū, solis, triū planetarū mediōrū, & triū inferiorū. Partes verò celi his nouē motibus deseruiētes nouem sphaeras appellabimus. Prima itaq; sphaera, quę & primū mobile dicitur est primus orbis, qui intelligit, & vult pulchritudinē, & bonitatem primæ substantiæ separata: quę hac ratione est prima, quatenus vnaquæq; substantia separata est & prima, & optima. Est etiā prima, quatenus in ordine oīum substantiarum separatarū est prima. Quę sanē prima substantia separata ex mente Aristotelis nō est huius vniuersi opifex, & moderator Deus, ut omnium ferē consensu, quos quidē hac de re legere potuerim, creditur, excepto solo perillustri & sanguine, & ingenio Pico. Atqui sicut huius orbis anima sui ipsius cognitione in seipsa circumagitur; ita & ipse orbis in se circumagitur modo corporeo ab ortu in occasum

sub æquinoctiali. Tempus verò vnus ipsius conuerſionis communiter in vigintiquatuor partes, quas horas dicimus diuiditur. Huius quidem corporis in ſua celiſtitudine tanta eſt motus celeritas, vt in ictu oculi pluſquam ſeptem millia milliariorum præteruolet. Quæ res tam mira vt oſtendatur abs re non erit paucis digredi. Dum nos in ſuperficie terre exiſtentes motus ſtellarum quam maximis, & quam exactiſſimis inſtrumētis obſeruamus, terram ſanè nullius ferè magnitudinis propter tantā diſtātiā conſpiciamus. Quare ſi tota terrena moles in tranſitu ſtellarum, vel ſuperiorū orbium poneretur, nulla eius magnitudo vel maxima acie oculorum cerneretur. Quoniam igitur in illa tanta celeritate viſus noſter præter volatum ſtellarum tam exiguo, & tā inſenſibili ſpatio in ictu oculi conſpicit; & quia hoc ſenſibile, quod tam exiguum eſt, diameter orbis terrarum eſt pluſquam ſeptem millia milliariorū; idcō ſtellatus orbis, & multò celerius ſuperiores orbis in ictu oculi pluſquā ſeptem millia milliū paſſuum celerrimo ſuo motu præteruoſtant. Sed vt eò, vnde digreſſi ſumus, reuertamur. Hæc ſubſtātia eſt proprius motor primi orbis, vel primæ ſphære, vel primi mobilis, quæ tantū ab hoc vno motore mouetur, etenim cæteri orbis vnusquiſq; illorū, præter eum motū, quo à proprio motore mouetur: at ab aliquo, & ab aliquib. alijs motoribus mouentur. Præſertim verò oēs orbis prætermotū, quo à proprio motore, & ab alijs motoribus mouentur, ab hoc etiam primo motore ratione pulchri, & boni, intellekti, & voliti mouentur. Secūda ſphæra tribus orbibus cōſtat, in quorum tertio omnes ſtelle nō erraticæ deferuntur. Hæc autē ſphæra à tribus motoribus ſubſtātijs ſeparatis primo mouetur motu progreſſionis, & motu trepidationis. Huius ſphære primus orbis primū intelligit, & vult primā harū triū ſubſtātiarū ratione pulchri, & boni, & ab ipſa motu

progressionis ab ortu in occasum sub eccliptica interuallo centum annorum vno ferè gradu mouetur . Secundus orbis intelligit, & vult primum secundam substantiam separata, & ab ipsa mouetur ab austro in aquilonem, cuius poli sunt sub principio arietis, & librę proximi orbis: deinde intelligit, & vult huius sphærę primam substantiam separata. Tertius orbis, in quo sunt omnes stellę non errantes intelligit, & vult tertiam substantiam, & ab ipsa primo mouetur ab aquilone ad austrum super polis distantibus à polis proximi orbis gradibus quatuor, minutis ferè duodeuiginti. Deinde intelligit, & vult secundam substantiam, & ab ipsa mouetur ab austro in aquilonē ita, vt ex ijs duabus motibus in stellis appareat motus trepidationis. Deinde intelligit, & vult primam substantiam separata huius sphærę motricem, ita, vt in stellis non errantibus appareat motus progressionis, & motus trepidationis. Atqui sicut primę sphærę primam substantiam separata omnes orbis intelligunt, & volunt, & ab ipsa mouentur; ita & huius sphærę has tres substantias separatas omnes orbis inferiores intelligunt, & volunt, & ab ipsis mouentur præter proprium, & alios motus, quibus à substantijs separatis mouentur.

Tertia sphaera, quę quatuor orbibus constat tres tantum substantias separatas habet; quas primo intelligit, & vult, & à quibus ij quatuor orbis primò mouentur, quorum vnusquisq; annuo tempore suum curriculum perficit. Primus horum orbium intelligit, & vult primam harum trium substantiarum, & ab ipsa sub eccliptica mouetur ab occasu in ortum, quem motum progressionis dicimus. Secundus, & tertius orbis intelligit, & vult secundam, & tertiam substantiam, à quibus & mouentur alter ab austro in aquilonem, alter verò ab aquilone in austrum super polis in

eccliptica existentibus, & inuicem distantibus quanta est: apprens inæqualitas motus, quem nos vocamus progressionis, & regressionis. Secundò ij duo orbés intelligunt, & volunt, primam harum trium substantiarum, & ab ipsa mouentur. Quartus orbis, in quo est Sol intelligit, & vult primò, & simul has tres substâncias, & ab ipsis mouetur sub eccliptica motu progressionis, & regressionis, & motu progressionis. Licet autem hic inæqualis motus instrumentis deprehendatur, qui componitur ex tribus simplicibus, & æqualibus motibus: nature tamen cœlestium corporum non repugnat; id est, nec nature mentium mouerium, nec nature mentium cœlestium ab vna mente plures substantias intelligibiles simul intelligi. Ideò dixi ab ijs quatuor orbibus primo intelligi has tres substâncias motrices; quia secundo intelligunt, & volunt substantias separatas secundæ sphære, & ab ipsis mouentur, deinde primum mouentem. Quod si quis quæreret cur non prius superiorem substantiam tanquam nobiliorem respondendum, quæ nobis propinquiora sunt, ea quoad nos prima. Has tres substantias separatas intelligunt, & volunt omnes orbés inferiores, ita, vt in eorum vniuscuiusque motibus aliqua ratio solaris motus deprehendatur, exceptis orbibus sphære lunaris; qui orbés quia rationem motus à motoribus solaribus expetere non videntur; ideò corpus Lunæ à corpore Solis lumen accipit mutuum. Vt Solem supra alios planetas, non autem ex communi astrologorum sententia in illorum medio collocauerimus, facili, & efficaci ratione compulsi sumus. Etenim cum in ordine excellentiæ ab inferiore superior appetatur, non autem à superiore inferior: ab orbibus aliorum planetarum motor solaris sphære appetitur, non autem contra; ideò excellentior, & excellentior situs sphære solaris, quam aliorum planetarum.

Trium:

Trium mediarum spherarum vnaquæq; habet tres motores, & quatuor orbis vt sphaera Solis. Vniuscuiusq; sphaera primus orbis mouetur ab occasu in ortum motu progressionis sub circulo ab eccliptica declinante & ipsam in mundi diametro secante, sub quo circulo sunt poli duorum orbium mediorum, quorum contranitentes motus sunt causa progressionis, & regressionis stellarum. Quartus orbis vniuscuiusque sphaerae, in quo sua stella defertur intelligit, & vult primo, & simul tres suae sphaerae substantias separatas, & mouetur ex tribus motoribus composito motu, qui motus distinguitur in motum progressionis, & in motum regressionis, & regressionis. Quarum trium sphaerarum: primae primus orbis vnum progressionis motum perficit annis triginta solaribus: secundae vero sphaerae annis duodecim; tertiae annis duobus. Duo medij orbis in vnaquaque sphaera, in quibus est ratio motus progressionis, & regressionis primae sphaerae sunt velociores, quam secundae, & secundae quam tertiae, ita, vt quo motus progressionis est tardior, eo motus regressionis, & regressionis eiusdem sphaerae est velocior, tabulisq; vterq; sumptus simul est equalis in gradibus, & minutis gradibus, & minutis motus Solis. Atque ita hoc proprium habent, & in hoc cum Sole conueniunt: vnaquaque harum stellarum, dum est coniuncta cum Sole, est in medio huius secundae progressionis; dum autem est Soli opposita est in medio regressionis.

Trium inferiorum spherarum prima, & secunda tres tantum orbis, & duos motores vtraq; earum habet. Primus, & secundus vtriusq; sphaerae orbis intelligit, & vult primus primam, secundus vero secundam substantiam separata, a quibus substantijs & mouetur ab austro in aquilonem, & ab aquilone in austrum. Quorum motuum poli sub eccliptica sunt distantes pro ratione motus, quem appellamus progres-

progressionis, & regressionis à motoribus, qui eorum causa sunt. Qui gemini vtriusque sphaeræ orbis secundo intelligunt, & volunt motorem primi orbis sphaeræ Solis. Tertius orbis tam primæ, quam secundæ sphaeræ, in quo sua stella figitur, intelligit, & vult duos primos suæ sphaeræ motores, & motorem primi orbis sphaeræ Solis, ita, vt & motu progressionis Solis, & motu progressionis & regressionis suæ sphaeræ proprio simul moueatur. Quia verò tertia harum trium sphaerarum, quæ est Lunæ in suis motibus non mouetur à motoribus Solis; ideo corpus eius lucem nobis conspicuam à corpore ipsius Solis accipit. Quæ tertia sphaera constat quinque orbibus, & habet quatuor separatos motores. Primus orbis intelligit, & vult primam harum substantiarum separatarum, & ab ipsa mouetur sub eccliptica ab ortu in occasum ferè tribus minutis singulis diebus. Secundus orbis à secunda substantia separata primo mouetur ab occasu in ortum sub circulo ab eccliptica quinque gradibus ab vtraque parte declinante motu progressionis. Deinde mouetur, & à prima suæ sphaeræ substantia separata. Tertius, & quartus orbis intelligunt, & volunt primo tertiam, & quartam substantiam separatam, & ab ipsis mouentur ab austro in aquilonem alter, & ab aquilone in austrum alter: quorum motuum poli sunt sub circulo, quem secundus orbis in suo motu describit inuicem distantes, quanta est ratio progressionis, & regressionis, cuius hi motores, & causa sunt. Secundo hi orbis intelligunt, & volunt secundam, & primam separatam substantiam huius sphaeræ, & ab ipsis mouentur. Quintus orbis, quo Luna defertur intelligit, & vult & quartum, & tertium, & secundum, & primum huius sphaeræ motores primo, & simul ab ipsis mouetur motu composito nobis apparenti.

Quia igitur primæ sphaeræ est vnus motor, & vnus orbis:

K secun-

secundę tres motores, & tres orbes : tertię tres motores, & quatuor orbes. Trium mediarum spherarum nouem motores, & duodecim orbès : trium inferiorum octo motores, & vndecim orbès : idē totius cęli motores quatuor & viginti ; id est, substantię separatę, & orbēs vnus & triginta.

Postquam Aristoteles positionem astronorum sui temporis narrasset, & ex motibus apparentibus stellarum (qui sunt compositi motus) motus in se æquales distinxisset, & cuique æquali motui suum proprium orbem dedisset, consequenter concludit, inquit. Quare rationabiliter arbitrandum est substantias quoque & principia tum immobilia ; id est substantias separatas ; tum sensibilia ; id est, orbēs, tot esse, Quot, statim subiungit, necessarium sit de ijs credendum, se potentioribus relinquere ; id est, ijs, qui pleniorē, & copiosiorē post se de cęlo cognitionē habituri essent : quam plurima enim absurda in eorum positionibus videbat. Vt inuehar contra has antiquorum positiones, & contra recentiorum eccentricos, & epicyclos ad gloriam sui ingenij aucupādam, ad maiore pretio rudibus veritatis inanissimam diuinatricem astrologiā venditandam, ad studiosis non ferendos labores ad augendos, excogitatos ; cum per se ruant nullis veris nixi fundamentis proposita mihi breuitas, & præsens tractatus amplius dicere non permittit, Deo benedicto tamen iuuāte, in suo peculiari tractatu, cum sim dicturus. Cum itaq; Aristoteles cōcludat, quot lationes in stellis deprehēduntur, tot esse corpora Diuina, quorum sunt lationes ipsa Diuina corpora deferentia, & quot item lationes sunt ; totidem esse substantias separatas mouentes ; cur nos vnū & triginta orbēs, & quatuor & viginti substantias separatas statuimus ? facilis est responsio . Nam in huiusmodi positionibus tantum abest ; vt philosophię Aristotelis non constemus,

stemus, vt in ipsamet eius philosophia omnium harum ratio sita sit. His verò positionibus nullatenus assentimur, quæ ex astronomia & sibi etiam minimè probabili visa desumptæ sunt. Nos philosophiæ Aristotelis constare clarum est. Nam cum in toto cœlo viginti quatuor motus simplices sint, septem verò motus compositi: illos motus progressionis; hos autem progressionis, & progressionis, & regressionis appellamus; vnicuique horum motuum necesse est vnum orbem dare, & quem orbem moueat, & cuius orbis motus sit: dicendum igitur est vno & triginta orbibus cœlum constare. Item cum in cœlo sint quatuor & viginti motus simplices, septem verò compositi: simplex vnusquisque suum motorem, qui moueat, habeat oportet: compositi verò septem motus, quia sunt compositi ex quibusdam horum quatuor & viginti motuum; ideo motores simplicium motuum sunt motores & compositorum. Ergo non alij præter viginti quatuor motores, qui sunt ad hoc in cœlo substantiæ separate. Nullum autem est inconueniens vnum orbem à pluribus motoribus ratione intellecti, & voliti moueri. Intellecti, & voliti tum primo, tum secundo, tum simul. Nam quæ fieri possunt à nostro intellectu, quanto magis ab intellectu illorum Diuinorum corporum in hac philosophia?

Cum egisset de pluralitate orbium cœli, & de pluralitate substantiarum separatarum dat operam, vt probet neque substantias separatas, neque orbis cœli esse plures numero, vt homines sunt plures numero: sed esse vnum cœlum, & vnâ substantiam separatam, quia non habent materiam. Quare quod primum actu est vnaquæque harum substantiarum separataram, quatenus singularis, id sunt, & omnes substantiæ separate. Item vnusquisque orbis quod primum actu est, quatenus singularis, id sunt & omnes or-

bes. Homines verò ratione speciei licet quod vnus est, id sint omnes simul; ratione tamen singulorum vnusquisque est diuersus, & alius ab alio, atq; inuicem numero differentes. Cœlum (inquit) esse vnum manifestum est hac ratione. Si plures enim cœli; id est, si orbis cœli plures essent, sicut homines, qui sunt plures numero, sequeretur quemadmodum vnius cuiusq; hominis principium est vnū specie; multa vero numero, & cœlorum; id est, orbium, ita esse; atq; ideo materiam habere, id quod est contrariū ei, quod probatum est. Deinde declarat quomodo vnius cuiusq; hominis principium; & quod primum actu est, id esse specie vnum, numero verò multa, inquiens. Vna, & eadē ratio multorum est veluti hominis. Socrates verò vnus. Principium substantiale hominis, quod primum actu est, est homo, & omnes homines, & vnumquemq; significat, estq; vnū specie, multa verò numero. Vnum specie, quatenus omnium hominum est eadem ratio, eatenus omnis homo est vnum specie. Homo est multa numero, quatenus Socrates vnus est, & ratione formæ proprię, & ratione materiæ propriæ. Plato vnus, & alter ratione proprię formæ, & ratione propriæ materiæ. Homo itaq; ex omnibus hic dictis quatenus multa singularia significat numero multa. Quia igitur ex parte formæ sunt vnum, restat vt ex parte materiæ sint multa numero. Propterea dixit; Quæcunq; sunt multa numero materiam habere. Atq; ideo sequeretur cœlum materiam habere, quod ex prædictis probatum est esse falsum. Deinde iisdem rationibus probat vnum esse motorem, dicens. Quod erat esse primum, sicut prius probatum est, non habet materiam, cum actus sit, hoc verò intelligitur de quatuor & viginti motoribus separatis, & de vnoquoq; illorū. At quæ materiam non habent non sunt plura numero. Ergo & ratione, & numero vnum est primum mouens immobile

mobile ens. Item è conuerso probat, quia est vnum mouens; idè esse vnum id, quod semper continuo motu mouetur, & idè vnum tantum esse cœlum. Verum quoniam substantiæ separatae sunt orbium motrices, idè orbis illis vt materia sunt, quatenus in illam agunt. Cum substantias separatas etiam ab opere separatas, & abstractas considerat, tum eas quid erat esse appellat; idè dixit, Primum, quod erat esse non habet materiam, cum actu sit. Postremo refert opiniones antiquorum quorundam, illius opinor prisca seculi, qui nobis propter tuam ruditatem animi sui sensa fabularum ineptijs inuoluta scripta reliquerunt. Quod ij Dij sint; id est, stellæ, & orbis. Et quod vniuersam naturam; id est, vniuersum mundum; Diuinum; id est, cœlum contineat. Cætera esse ad persuasionem vulgi, & ad obseruantiam legum ait, scilicet quod ij similes hominibus sint, & quorundam animalium, & alia ijs similia ex ijs consequentia. Ex quibus omnibus ait. Si quis illud solum, quod primum dictum est accipiat; id est, quod Deos arbitrabantur esse primas substantias, Diuinè, ait, dictum putabit. Hoc credendum est ex vsu vulgi eum loqui. Quod vero ait, sapius artes, & philosophiam inuentas fuisse, & corruptas, & has reliquias saluatas esse, & ad nos deuenisse. Mihi profectò vsu eius sententiæ contrarium compertum est, & reliquas scientias, & maximè philosophiam in dies perfectius limari, & ad summum perducì. & quo vnumquodq; sæculum antiquius, eo rudius re ipsa patere. Hic non possum non mirari tam claram, & tam perfectam cognitionem sæculi nostri, presertim verò nostre Christianæ Religionis, quam doctissimi dum agunt, de cœlo non indignari vti nominibus ab idololâtris, & ineruditis hominibus inditis, & cæ dignioribus, & verioribus non honestare.

E A verò, quæ circa mentem sunt, quasdam dubitationes habent. Videtur enim eorum quæ apparent quid Diuinissimum esse: quo verò modo se habēs tale erit, difficultates quasdam habet. Sive enim nihil intelligat, sed ita se habeat, ut dormiens, quidnam præcellens erit? Sive intelligat, huius verò aliud sit principale (non enim id, quod est eius substantia intellectio erit, sed potentia) profectò non erit optima substantia. Si quidem eo quod intelligit ei honorabilitas inest. Præterea siue mens, siue intellectio eius substantia sit, quid intelligit? aut enim ipsa seipsam, aut aliquid aliud: quod si aliud, aut idem semper, aut aliud. Utrum autem differt aliquid, an nihil intelligere bonum, vel quodcunque? An verò de quibusdam ipsam et cogitare absurdum est? Manifestum itaque quod illud intelligit, quod Diuinissimum, honorabilissimumque est. Neque mutatur in deterius: nanque mutatio fieret, ac motus, quod huiusmodi iam esset. Primo igitur si non est intellectio, sed potentia, rationabile est laboriosam ei continuationem intelligendi esse: deinde dilucidum, quod aliquid aliud honorabilius esset quam mens, id scilicet, quod intelligitur. Et intelligere profectò ac intellectio, et quod pessimum intelligenti inerit: quare fugiendum hoc sit. Etenim quadam melius est non videre, quam videre: alioqui non fuerit quod optimum intellectio. Seipsam ergo intelligit, si est quidem, quod optimum est: et est intellectio intellectiois intellectio. At videtur semper alterius tum scientia, tum sensus, et opinio, ac mens: si verò ipsius præter necessitatem. Si aliud præterea intelligere, aliud intelligi sit, secundum quod horum inest ei bene esse, quando quidem non est idem intellectiois esse, et intellectio. An in quibusdam est scientia ipsa res? in effectiuis quidem absque materia substantia, et ipsum quid erat esse: in speculatiuis verò ratio, res, et intellectio. Cum igitur

non sit diuersum ab eo, quod intelligitur & intellectus, quæcumque non habent materiam idem erunt, ac intellectio una eius, quod intelligitur. Item restat dubitatio, utrum compositum sit, quod intelligitur, mutaretur etenim in partibus totius. An omne non habens materiam indiuisibile est? quemadmodum humanus intellectus: an compositorum se ita aliquo tempore habet. nam non bene esse habet in hoc: utrum in toto quoddam, quod optimum est, aliud ab eo existens: sic autem ipsa simpliciter intellectio, per totum æternum se habet.

E X P O S I T I O.

DE substantia, quæ est à sensibilibus separata, tum quatenus se habet ad cælum, tum ad alia corporali motu mota: & etiam quomodo se habeat ad animam cæli, quæ anima est mens, & intellectus: quam animam ipsa substantia separata primo mouet: sicut in motibus animalium mouent cognita, & volita. Quia verò hæc substantia separata, quam anima cæli intelligit, & vult, est actu ens; ideo & ipsa substantia separata est mens, & intellectus, ut in septimo Capite ostensum est. Ordo huiusmodi mentium separatarum est sicut & motuum simplicium, qui in stellis deprehenduntur. Quem ordinem mentium appellat ibidem secundum ordinem intellectuum, ideo, quia primus ordo intellectuum, quoad nos, est ordo animarum orbium. Cuius secundi ordinis substantia est prima substantia simplex, actu ens, à qua tum cælum, tum cætera dependent. De qua substantia quomodo sese habeat, quia adhuc non est perscrutatum: ideo hoc Capite propositis varijs dubitationibus de ipsa secundi ordinis mente, quomodo sese habeat, tractat, inquiens. Ea, quæ circa mentem sunt quasdam dubitationes habent. Quarum hæc est prima. Quoniam eorum, quæ apparent in ordine
moto.

motorum, & mouentium in ipso vniuerso ex ijs, quæ hactenus dicta sunt hæc substantia est quid Diuinissimum: quomodo (inquit) ipsa in sese habens talis erit? necesse est dicere, vt aut aliquid intelligat; aut nihil intelligat, sed vt se habeat vt dormiens: si hoc quid egregium eius, quid excellens erit? Quod si intelligit, dicendum est eam sui aliū authorem, & principalem habere; id est, hoc, quod intelligit, & eius substantiam non esse intellectiōem, sed potentiam ad id, quod intelligit; & ideo non esse optimam substantiam, sicut in præcedentibus determinatum est eā esse. Præsertim verò quoniam honorabilitas, & præcellentia, quæ ei attribuitur ex intellectuione est, intellectuio verò necesse est, vt alium authorem habeat. Quibus dubitationibus non dissolutis ad alia se transfert, dicens. Præterea siue mens; id est, intellectus possibilis; siue intellectuio; id est, intellectus actu ens substantia sit, perscrutandum est quid intelligat. Hoc loco notandum est philosophum nō querere an ab ijs mentibus hæc inferiora intelligantur, quæ quia eorundem inferiorum sunt causæ, & quia seipsas intelligentes; ideo dicendum ab eis suo lumine hæc inferiora cognosci multò eminentiore, & perfectiore ratione, quam ipsa in seipsis sint; sed querere quid sit hoc, quod intelligunt, ita, vt ex ipso eis excellentia contingat, sicut animis orbium intellectuione harum substantiarum. Itaque (inquit) necesse est, vel vt seipsam intelligat: vel vt aliquid aliud. Et si aliquid aliud, vel quod idem semper: vel quod semper aliud, & aliud. Hanc postremam dubitationem negat, & contra eam sic respondet. Data intellectuione alterius, quod est bonum; & data intellectuione quorumcunque contingentium honorum, & non honorum. Vtrum autem (inquit) differt aliquid an nihil, intelligere bonum, vel quodcunque; id est, bonum, & non bonum? Respon-

det absurdum esse etiam de aliquibus & cogitare; id est, de non bonis. Quandoquidem in cogitatione bonorum est bonum, in cogitatione vero non bonorum non est bonum. Præsertim verò in hac prima substantia, cuius bonitas, honorabilitas, & præstantia ex intellectuione est. Concludit itaque tanquam ex se manifestum ab illa intelligi id, quod est Diuinissimum, honorabilissimumque. Cum autem dixerit ab hoc ordine; id est, ab hac mente non intelligi in sua operatione, ex qua præstantia ei inesse quodcumque contingit; id est, siue bonum, siue malum; sed necessario ab ea intelligi id, quod est honorabilissimum, Diuinissimumque ait. Et non muratur in deterius, id est, ex bono in non bonum; quia hoc esset mutatio, & motus à Diuinissimo, honorabilissimoque ad deterius. Cum verò statuerit huius substantiam non esse substantia intellectuionem, sed mentem, & intellectum, & ab illa intelligi id quod est Diuinissimum, honorabilissimumque, mox dubitat dicens. Primo igitur si non est intellectuio, sed potentia; ideo dixit, sed potentia. Quoniam omnis mens, & intellectus est potentia ad intellectuionem, sicut oculus ad lucem. Rationabile (inquit) est, quatenus extra se lucem habet, & est ad eam in potentia, ut eius operatio sit cum labore. Nos enim dum ea petimus ab externis laboramus: ita eius continuatio intelligendi ex potentia in actum esset laboriosa. Atque contra superius probata sequeretur aliquid aliud honorabilius esse quam mentem, id scilicet quod intelligitur. Item sequeretur esse intelligere, & intellectuionem, quatenus est continuatio potentia, & actus, quod pessimum esset, ideo, quia sicut in primo bonum est optimum, ita in primo malum est pessimum. Quare hoc fugiendum est; id est, in hoc primo rationabile non est, ut admittatur. Quoniam, ut supra dixit, melius est quædam non videre,

quam videre; id est, In quibus malum inest melius est ea non operari, quam operari. Item præter hæc inconuenientia sequeretur huius substantiæ intellectionem non esse quid optimum, vt contrarium huic in septimo Capite est probatum. Vt hæc substantia non sit absolutè intellectio, sed sit mens, & intellectus. Et vt in ordine causarum vniuersi, sicut supra est probatum, hæc substantia sit primum, optimum, & præstantissimum, dicendum est quod in textu hic continuatur, hanc substantiam intelligere seipsam. Si est (subiungit) quod optimum est, ideò quod sit intellectio intellectionis intellectio. Hoc loco omnes expositores philosopho assentiuntur, hanc mentem quatenus seipsam intelligit, & est causa inferiorum; id est, cæli, & corporeorum suo lumine intelligere omnia vel minima, & contingentia quæ sunt apud nos. Quapropter hæc omnia ab ipsa dependent ratione causæ mouentis cognoscentis seipsam vniuersè, & eminenter, & perfectiore modo, quam nos ea cognoscimus, & quam ipsa in seipsis existunt. Verum Aristoteli non assentiuntur, nec cum illo conueniunt, quia ipse in hoc Capite disceptat de substantijs separatis, quæ mouent, & non mouentur: ipsi verò putant Aristotelem disceptare de primo, summo & optimo omnium rerum authore Deo. Cum explanarit mentem seipsam intelligere, & eam esse intellectionem intellectionis intellectionem; deinde quærit vtro horum modorum quatenus intelligit, an quatenus intelligitur, benè ei esse existat? Quod vt soluat, prius distinguit intelligentem, & intellectum in ipsa intellectione dicens. At videtur semper alterius esse tum scientia; id est, sciti; tum sensus; id est, obiecti; & opinio, ac mens eodem modo, quoniam sui ipsius nihilum horum ex necessitate est, sed alterius: ideò manifestum aliud esse intelligere, aliud verò intelligi; quærit

utro horum modorum est ei bene esse? cum non sit idem intellectiois esse, & intellecto esse. Cum verò de distinctione, quæ in ipsa intellectioe mentis est egerit, postea quomodo hæc duo vnum sint, licet ita distinguantur, ait. An in quibusdam scientia est res ipsa? Quod probat & cognitione eorum, quæ sunt ex arte; & cognitione eorum, quæ natura sunt. Nam vtriusq; scientiam rem ipsam tradit in esse. In effectiuis (inquit) ita artificiata vocat, substantia sine materia, quæ est ipsa intellectio, & quod quid erat esse: id est, ipsius artificiati quod quid; quemadmodum Hercules sine ratione lapidis, siue ligni idem est. In naturalibus verò de quibus est speculatiuus habitus cognitionis ratio, vel quod quid erat esse, res, & intellectio, cum non sint diuersum: id est; id, quod intelligitur, & intellectus: sequitur à minore ad maius, quæcunq; non habent materiam; sicut hic secundus ordo intellectorum, de quo est præfens speculatio, idem esse. Quia igitur (inquit) eadem est intellectio mentis, qua intelligit, & intelligitur; idem dicendum est, & ratione intelligentis, & ratione intellecti utroque modo bene esse. Hæc substantia separata, quæ vna consideratione distinguitur in intelligentem, & intellectum: alia verò consideratione & intelligens, & intellectum idem sunt: sicut vna est intellectio eorum intellectiois. Quærit an id quod intelligitur compositum sit? Quoniam verò in intellectu est natura possibilis; id est; receptibilis; & natura agens; idem quærit hæc natura receptibilis sit ne simplex, & an ita in sua simplicitate ab agente natura intelligatur? an cum intellectus sit susceptiuus, & intelligibilis, & substantiæ, ut in septimo Capite ostensum est, cum aliquo huiusmodi hæc natura susceptibilis composita à natura agente intelligatur? Respondet, Mutaretur etenim in partibus totius. Quod idem est, ac si diceret.

Ut sit composita hæc natura receptibilis, hoc (subiungit) sequitur i conueniens. Quia in sua intellectione esset mutatio in partibus totius. Quod quidem ijs cōtradicit, quibus perfectio huius primi probata est. Verum quoniam verum est omnem huiusmodi naturam infra in altissimo maiestatis throno residentem Deum compositam esse. Sicut in ijs substantijs separatis dum inferior superioris bonitates, & pulchritudines recipit: natura agens intelligit & suam, & receptam substantiam, & etiam (quod in proxime sequenti Capite patebit) bonitates, quæ diffunduntur ab vniuersi naturæ ipso bono, & ipso optimo Deo, vnaquæque pro suo captu recipit, & ex hoc etiam componitur. Quapropter vt obiectionem adducti inconuenientis soluat, ait, An omne non habēs materiam indiuisibile est: quemadmodum humanus intellectus. Humanus intellectus in eius philosophia est anima humana, quæ ex eadem sua philosophia, quoniam neque generationi, neque corruptioni potest dici obnoxia; ideo dixit, intellectum humanum non habere materiam; id est, materiam, quæ sit subiectum generationi, & corruptioni, quamuis in natura intellectiua sit materia, quæ est subiectum & potentia intellectiōis. Immo verò in omnibus infrà summum, & optimum Deum ratione vniuersali eadem est materia omnium: ratione verò singulari alia, & alia in vno quoque singulari. Postquam dixit immaterialia esse indiuisibilia, & ideo in natura intellectuāli intellectōrum compositionē non obstare naturæ perfectioni, subiungit, Aut qui compositorum se in aliquo tempore habet. Bonum intellectus est consecutio ipsius intellectiōis, & tunc intellectus se se bene habet, cum ipsam intellectiōem consecutam habet. Verum quoniam quæ nos intelligimus sunt composita non solum eo modo, quo supra disseruimus: verū etiam compo-

compo-

composita sunt : quemadmodum trianguli habentis tres angulos duobus rectis æquales , cuius intellectiois vnā partem vno tempore , aliam partem alio tēpore totam verò intellectioem toto quodam tempore consequimur . Quapropter huiusmodi compositorum intellectus ait non bene se habet in hoc , aut in hoc tēpore ; verum , subiungit , in toto quodam , quod optimum est : id est , in toto quodā tempore consequitur suum bonum . quod bonum totius , optimum appellat . Itē , subiungit , aliud esse ab eo existens , id est , aliud esse id , quod intelligitur ab ipso intellectu , qui intelligit . Quibus ita constitutis ait . Sic autem ipsa sui ipsius intellectio per totum æternum se habet .

CAPVT X.

*Discrutandum autem etiam hoc , quoniam modo natura vniuersi habeat ipsum bonum , & ipsum optimum : vtrum separatim quiddam & ipsum , an per se , an ipso ordine an vtroque modo , quemadmodum exercitus : etenim bene esse eius in ordine , & dux ipse est , ac magis ipse : non enim ipse propter ordinem , verum ordo propter ipsum est . Cuncta autem coordinata quodammodo sunt , verum non similiter & natantia , & volatilia , & plantæ : nec ita se habent , vt sit vllum alteri ad alterum , sed sunt ad quippiam , ad vnum nanque coordinata sunt omnia . Verum quemadmodum in domo liberis quidem minime licet quodcunque facere , sed ea omnino , aut plurima , que ordinata sunt : mancipijs verò , & bestijs parum , quod ad commune conferat , sed vt plurimum quodcunque contingit , tale nanque principium cuiusque eorum natura est , dico autem pariformiter , quod necesse est omnia in discrimen venire : & alta ita sunt , quibus omnia communicant ad vniuersum complendum . Quæcunque verò impossibilia , siue absurda aliter dicentibus accidunt , quæve dicunt gra-
tiosius*

riofius dicentes, ac in quibus minimè dubitationes sunt, non deceat nos latere: omnes nanque ex contrarijs omnia faciunt. At non rectè id omnia, neque id ex contrarijs. Quibus autem contraria insunt, quonam modo ex contrarijs erunt, nõ dicunt; quandoquidem contraria impassibilia sunt à se inuicem. A nobis autem rationi cõsentaneè hoc soluitur, cum aliquid tertium sit. Quidam verò alterum contrariorum materiam faciunt; quemadmodum, qui in aequali, aut vni multa. Soluitur autem etiam hoc eodem modo: nam materia vna nulli contrarium est. Item cuncta participabunt malo præter ipsum vnum: alterum nanque elementorum ipsum malum est, at alij neque principia bonum, & malum, quanquam in omnibus maximè ipsum principium ipsum bonum sit. Quidam autem hoc quidem rectè. Quod principium, quo verò modo ipsum bonum principium sit, utrum ut finis, an ut mouens, an ut species non dicunt. Empedocles quoque absurde amicitiam facit bonum, cum hæc principium sit, & ut mouens (siquidem congregat) & ut materia, nam mixti pars est. At si etiam eidem accidat, & ut materia principio esse, & ut mouenti, ipsum tamen esse non idem est: secundum quid igitur horum amicitia est? Inconueniens item est, contentionem incorruptibilem esse, cum hæc ipsa mali natura sit. Anaxagoras autem boni ponit principium, ut mouens: mens enim mouet, verum alicuius gratia mouet. Quare alterum nisi sit, ut nos dicimus: ars enim medendi quodammodo sanitas est. Inconueniens etiam est, quod non fecerit aliquid bono, menti que contrarium. Porro nulli eorum, qui ponunt contraria, utuntur contrarijs, si quem inquirere non pigeat: & cur quadam corruptibilia, quadam incorruptibilia nemo dicit. Omnia nanque entia ex eisdem principijs faciunt. Præterea quidam ex non ente faciunt entia: quidam ut hoc non cogantur vnum cuncta faciunt, cur item semper generatio erit, quidque generationis causa sit dicit nemo. At tum illis, qui duo principia faciunt aliud principalius principium necesse est esse, tum illis qui species, quia aliud principalius princi-

principium est. Cur enim participauit, aut participat? Et alijs quidem necesse est sapientiæ, ac nobilissimæ scientiæ aliquid contrarium ponere esse, nobis uerò minimè: nihil enim est primo contrarium: quandoquidem cuncta contraria materiam habent, & potentia hæc sunt. contraria uerò ignorantia ad contrarium: primo autem nihil contrarium est. Præterea si non erunt alia præter sensibilia, non erit principium, ordo, generatio, ipsa cælestia, sed sempiterni principij principium, ut Theologis, physicisque cunctis. Si autem erunt species, aut numeri nullius causæ erunt: si uerò non, saltem ipsius motus: quo nanque item modo ex non habentibus magnitudinem magnitudo, continuumque erit? numerus nanque non faciet contrarium: neque ut mouens, neque ut species. Caterum nihil contrarium erit ipsum & factiuum, & motiuum: alioqui contingere sanè posset non esse. uerum enim uerò & facere posterius quam potètia est. Entia ergo non erunt sempiterna: attamen sunt. interimendum igitur aliquid horum est; hoc autem aliquo pacto dictum est. Item quomodo numeri sunt unum, aut anima, aut corpus, & omnino species, & res, nemo aliquid dicit, nec dicere possit, nisi (ut nos dicat) quod ut mouens faciat. Qui uerò dicunt mathematicum numerum primum, & ita semper aliam attiguam substantiam, ac alia cuiusque principia, inconspirantem uniuersæ substantiam faciunt (nihil enim altera alteri confert, siue sit, siue non sit) & principia multa, at entia nolunt malè gubernari. non est horum pluralitas principatuum, unus ergo princeps.

E X P O S I T I O.

IN præcedentibus Capitibus cum miro ordine excellentiam præstantissimarum creaturarum inuestigasset, in hoc fontem, caput, & originem uniuersi perscrutatur, Deum. Cuius immensæ bonitatis splendore quamuis omnia creata resplendeant, quia tamen hoc supereminens principium lucem habitat inaccessibili-

cessibilem; ideò communi omnium consensu si Aristoteles in quavis alia parte suæ philosophiæ est breuis, in hac est perbreuis. Quanquam verò hætenus de toto vniuerso sub specie trium substantiarum suo singulari methodo quæ accuratissimè differuerit, tum de substantijs, tum de principijs substantiarum; de proprietatibus tamen primæ omnium causse Dei nec in secunda, nec in tertia parte huius tractatus vsquam meminit. Quæ quidem partes vniuersi, & ipsum simul vniuersum constat ex diuersis singularibus; in quibus etsi causse, & principia insunt; insunt tamen causse, & principia alicuius, vel aliquorum; verum in illis nulla causa, quæ sit causa omnium reperitur. Quemadmodum enim vnumquodque generabilium, & corruptibilium in se suas causas & actiuas, & passiuas habet, quibus continuè transmutantur, & sibi specie simile producant; ita omnium tam diuersorū singularium vna sit causa necesse est. Hanc sub cælo quærere esset maximè absurdum: cælum vniuersi causam appellare, esset maximæ ruditatis, tametsi cælum adeò admirandum & videatur, & reuera sit, vt hæc inferiora corpora, & à toto cælo, & quavis ipsius parte gubernentur, & pendeant motu, & calore à cælesti lumine emanante simul producendo, confouendo, exhilarando. Verum quoniam hæc inferiora corpora ita à cælo dependent, vt cælum cum animali animal, cum planta plantam producat: sicut etiam & eadem aqua, & eadem terra cum faba fabam: & cum milio milium proferunt: ideò luce clarius patet necessariò dictis, & alijs singularibus eiusmodi productiones à cælo fieri. Quamobrè cælum nullatenus illam omnium tam diuersorum simul sumptorum primam vniuersalem, & substantiarum causam ne somniandum quidem est. Quoniam verò in hac re sicut inferiora se habent ad cælum: ita & cælum ad sub-

stantias

stantias separatas ; ideo sicut cœlum nequaquam est causa originalis rerum ; eadem ratione nec substantiæ separatae sunt prima causa rerum. Quam ijs omnibus exclusis, necessario indagando ad primam causam omnium inexhaustum fontem perueniendum est, quæ quam amplissimo, & quam latissimo suo complexu vniuersa complectatur, & contineat. Quam causam ob rationes prædictas post illa omnia, quæ hætenus in hoc Duodecimo perscrutatus est, hoc postremo Capite de tanta maiestate, & de tam immenso splendore hebeti naturæ lumine speculaturus, non quærit an sit : cum sua luce omnia sint, magis, & minus, prout magis, vel minus ad eum accedunt, collustrata : ne quærit quomodo in sese habeat : huiusmodi enim cognitionem vel ipse solus, vel certè quam perfectissime habet. Hoc autem est illa metaphysica, illa prima philosophia, illa sapientia, illa Theologia, illa, si vno nomine esset appellanda, Diuina scientia, de qua & philosophus in suo præmio meminit, & nos in nostra huius expositionis præfatione attigimus. Verum ipsum indagantem audiamus. Perscrutandum etiam hoc (inquit) quonam modo natura vniuersi habeat ipsum bonum, & ipsum optimum. Naturam vniuersi non intelligit naturam alicuius speciei, sed naturam omnium diuersorum tum singulorū, tum ordinum, ex quibus quatenus sunt diuersa, vnum constituitur vniuersum, quod vnum analogon dicere possumus. Quærit itaque hæc natura vniuersi quomodo habeat ipsum bonum, & ipsum optimum ? Quia verò dum de cœlo, & de substantijs separatis egit, eiusmodi substantias & primam substantiam, & optimam appellauit quam plurimis locis, & alijs quam præstantissimis, & honorificentissimis nominibus honestauit, & summis quodammodo perfectionibus insigniuit modo tam singulari, vt ferè commu-

niter omnes expositores arbitrentur, cum ibi de quâ perfectissimo, & quampræstantissimo omnium rerum principio fuisse locutum. Verum enim uerò de mente philosophi unaquæque illarum substantiarum est bonum, & primum alicuius, vel aliquorum; quæ cum abhorreant à tanta maiestate; ideo ad earum differentiam primam omnium causam Deum appellat, ipsum bonum, & ipsum optimum naturæ uniuersi. Hic itaque quærit quomodo ad hanc naturam uniuersi se habeat hoc, quod est eius naturæ ipsum bonum, & ipsum optimum: utrum sit separatum quiddam, sit ne per se ipsum bonum, & ipsum optimum; an in ordine sit ipsum bonum; an utroque modo & per se, & in ordine sit ipsum bonum? quæ quidem omnia tanquam rationi consentanea, & manifesta affirmat. Deinde quod quærit an per se; id est, immediatè hoc uniuersi ipsum bonum; id est, sit ne unicuique singulorum in uniuerso immediatè, an ordine uniuersi sit ipsum bonum; id est, mediante ordine secundarum causarum? Et per se, respondet; id est, & immediatè est ipsum bonum uniuersi, & sua immediata assistentia, qua conseruat esse & uniuerso, & cuiuslibet eius parti; id est, cuiuslibet singulorum, vel primæ, vel secundæ, vel tertiæ substantiæ; & ipso ordine; id est, & mediantibus causis est ipsum bonum uniuersi. Quod pulcherrima quidem, & ad rem aptissima, si licet illam præ excelsam maiestatem cum ijs nostris infimis conferre, duci, exercituique comparat, dicens. Bene esse eius; id est exercitus, & ordinem eius, & ipsum Ducem. Verum quoniam non est Dux propter ordinem, sed ordo propter Ducem; ideo (inquit) magis ipse immediatè, quam mediantibus causis est uniuersi ipsum bonum, & ipsum optimum. Quoniam uerò hoc, quod est uniuersi ipsum bonum, & ipsum optimum duplici ratione consideratur, vel quatenus

suas

suas bonitates diffundit, vel quatenus sunt omnia ad ipsum bonum coordinata, & ipsum omnia appetunt; ideo, ait, ad ipsum vnum ita sunt coordinata, vt varij ordines sint, & ad vnum omnium coordinatio. Sicut vario ordine natantia, volatilia, & plantæ sunt disposita; quia alia eorum operatio in aqua, alia in aere, & alia in terra: quamuis non eodem modo; sed alio, & alio in suis operationibus ordinentur; omnia tamen ad vnum finem in suis coordinationibus tendunt. Quare (inquit) etiam si varij sint ordines; non tamen ita se habent, vt alteri ad alterum nihil sit, sed sunt ad quippiam; id est, aliquantum inuicem in quibusdam & ratione partium, & ratione rotorum conueniunt. Præsertim vero præter multa alia omnia ex quatuor rerum initijs generabilia, & corruptibilia augentur, & calore è cœlesti lumine emicante fouentur. Naturalia item insunt in vegetabilibus, vegetabilia in sensitiuis, sensitiua in homine, omnia hæc inferiora corporea quodammodo in cœlo, cœlum in substantijs separatis, quæ omnia præexcelsus, & supereminens Deus infinito suo complexu continet, cum omnia sicut vniuersi ipsum bonum, & ipsum optimum appetunt, tandem omnia, & singula in suo innato instinctu, & conatu ad ipsum vnum sunt coordinata. Verùm quoniam, sicut iam dictum est, hoc bonum non solum quatenus ad eum sunt omnia coordinata consideratur, sed etiam quatenus ab eius bonitate omnia bona diffunduntur; ideo, sicut in illa consideratione eum Duci exercitus assimilauit; ita in hac alia illum confert cum patrefamilias. Equidem cenfeo ab eo substantias separatas, orbisque cœlestes liberis; homines mancipijs; ipsum vniuersum magnæ domui comparari. Quare quemadmodum (inquit) in domo liberis non licet quodcunque facere; sed ea omnia, aut plurima, quæ sunt ordinata. Quod-

cunq̄ue facere, significat amplissimam, plenissimam, & absolutam potestatem primæ originalis omnium productionis; quocunq̄ue modo in hac philosophia primum accipiatur, quod est proprium, & peculiare munus huius patrisfamilias in hac magna vniuersi domo. Liberorum; id est, substantiarum separatarum, & cœli partium; id est orbium. Ad ea omnia, aut plurima; id est, quibusdam certis finibus, & præscriptis constituta: vt videlicet hæc intelligentia huic orbi regendo assistat, vt cœlum cum planta plantam, & cum animali animal producant. vt tandem omnia cœlestia sua virtute in inferiora agant in aliqua immediatè in aliqua verò alijs, & alijs mediantibus. Substantiæ separatæ in ordine caussarum immediatè radijs diuinæ bonitatis illustrantur, mediantibus autem ijs, & etiam ab ijs orbes cœlestes, ita, vt suscepto Diuinæ bonitatis radio substantiæ separatæ seipsas intelligant, & se intelligendo in se conuertantur à benignissimo Deo acceptas bonitates cum orbibus, quibus iussæ sunt assistere ratione pulchri, & boni communicando; quorum orbium animæ bonitates substantiarum separatarum suscipientes seipsas intelligunt, & ita in se conuertuntur; orbes verò; id est corpora illorum cum sint perfectè spherica neque grauia, neque leuia eundem, sicut & animæ circulum efficiunt. quæ anima est forma eorundem corporum. Quæ corpora motu, & calore viuifico ex luce procedente sunt causæ horum inferiorum corporeorum modo supraddicto. Non quidem hic calor viuus putandus est, vel efficere posse, vt alia viuant. Nam animæ in habentibus vitam sunt fons vitæ; sed modo sibi proprio, ad differentiam caloris elementalıs comburentis, hic viuificus potest appellari. Vnaquęque harum substantiarum separatarum quemadmodum intelligit, ita & vult, sicut & ani-

mæ orbium. Omnis nanque perfectio, quæ est in caus-
 fato, magis est in causa; quia vbi bonum, ibi & appeti-
 bile: quia delectatio intellectum, & voluntatem conse-
 quitur. Quamuis autem intellectio prior, quam volitio;
 nihilominus voluntas magis ad delectationem facit; v-
 nio verò volentis, & voliti vtraque magis. Licet verò di-
 cat mancipijs, & bestijs parum, quod ad commune in
 vniuerso conferat, & eorum operationem esse circa con-
 tingentia; id est singularia producenda, vel aliquod sin-
 gulare operandum; nihilominus etiam homo in hac ma-
 gna domo intellectu, & voluntate multa præclara opera-
 tur non solum artificialia; sed & in causis naturalibus ad-
 iuuando, & impedimenta remouendo. Bestiarum quo-
 que nonnulla sunt, quæ quia in societatibus operantur;
 ideo ciuilia animalia appellantur. Idcirco dixit manci-
 pia, & bestias parum, quod ad commune conferat in hac
 magna domo facere. Quamquam verò quamplurima
 homo operetur, ea tamen cum cœlestium operationibus
 collata parum dicenda sunt. Deinde. Tale (inquit) prin-
 cipium cuiusque eorum natura est; id est, Vnumquodq;
 horum principiorum tale principium natura est: in ipso
 videlicet originali principio ab ipso patrefamilias insti-
 tutum. Postea pariformiter (inquit) similiter dicendum
 est omnia hæc; id est, quæ vniuersi ambitu continentur,
 necesse est in discrimen; id est, in distinctam singulorum
 cognitionem venire, si nomen philosophi tueri velimus.
 Singula namque cognoscamus, quamuis vniuersali ratio-
 ne scientiæ tradantur necesse est. Quorum singularium
 alia (inquit) ita sunt, quibus omnia communicant ad
 vniuersum complendum. Hæc verò quibus omnia com-
 municant sunt substantiæ separatae, licet vnaquæque il-
 larum sit singularis substantia. Postremò aduersus opi-
 niones

niones de prima causa omnium se precedentium philosophorum disputat, efficacibus rationibus illorum positiones diluendo; donec ad postremos perueniat, quorum positiones substantiam vniuersi in conspirantem (inquit) faciunt; id est, non ad vnum coordinatam, & quæ multa principia habeat. Quibus quam accuratissime confutatis ad calcem huius libri peruenit, dicens. At entia nolunt malè gubernari. Et quoniam non est bona pluralitas principatuum, concludit. Ergo vnus princeps.

F I N I S.

ERRATA CORRIGENDA.

Folio 37. linea 4. *materia, materia.* folio eodem linea 6. *pruatio, priuationes.* folio 46. linea 21. *mouebantur, mouebuntur.* folio 51. linea 23. *natura, natura.* folio eodem, linea 27. *primi supposita eadem esse, prima supposita idem esse.* folio 53. linea 16. *corporeis vnoquoque, corporeis cum vnoquoque.* folio 69. linea 23. *at, &.* folio 63. linea 2. *ens, eos.* folio 75. linea 1. *harum, horum.* folio 83. linea 8. *inesse, esse.*